

บทที่ 4

การค้าข้าวข้ามโขงในฐานะพื้นที่ความซับซ้อนของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

การนำเสนอในบทก่อนหน้าชี้ให้เห็นภาพของความสัมพันธ์ภายในพื้นที่ของการค้าข้าวข้ามโขง กิจกรรมการค้าครั้งนี้เป็นพื้นที่ปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านที่ต่างฐานะที่มาร่วมลงทุน ลงแรง เพื่อนำเข้าข้าวจากฝั่งลาว นอกจากนี้ จะเห็นได้ว่า การค้าข้าวข้ามโขงเป็นกิจกรรมที่ถูกกำกับควบคุมแต่ไม่เคร่งครัด เนื่องจากชาวบ้านผู้ค้าข้าวสามารถต่อรองกับผู้ปฏิบัติการควบคุมชายแดนได้ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การให้สินบน การต่อรองผ่านความหมายของการค้าข้าวที่ไม่ผิดกฎหมายร้ายแรงเท่ากับกิจกรรมหรือสินค้าข้ามพรมแดนอื่น ๆ ดังที่ได้เสนอไปในบทที่ 2

การอภิปรายในบทนี้เน้นหนักไปที่การวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ของการค้าข้าวข้ามโขงสืบเนื่องจากบทที่ได้กล่าวถึง คือตั้งแต่ช่วงเวลาที่ผู้ศึกษาทำงานภาคสนาม จากเดือนมีนาคม ถึงตุลาคม พ.ศ. 2555 การค้าข้าวข้ามโขงในช่วงเวลานี้ ถูกกำกับโดยความสัมพันธ์ที่ผู้ศึกษานิยามตามการนำเสนอของชาวบ้านบอกหน้าว่าเป็นความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ที่พัฒนามาจากฐานความสัมพันธ์รูปแบบก่อน ๆ ที่กำกับการค้าข้าวข้ามโขง และเอื้อต่อพัฒนาการจนการค้าข้าวข้ามโขงมีขนาดใหญ่ขึ้น ปริมาณการนำเข้าข้าวในช่วงเวลานี้ อาจมีมากถึงหน่วยตันในแต่ละครั้งที่กลุ่มค้าข้าวหนึ่งสั่งซื้อข้าวจากคู่ค้าในฝั่งลาว กลุ่มค้าข้าวข้ามโขงในช่วงเวลานี้ มีจำนวน 6 กลุ่มใหญ่ แต่ละกลุ่มประกอบด้วยสมาชิกจำนวนมากถึง 80 คน และบางกลุ่มอาจมีจำนวนสมาชิกได้มากที่สุดถึง 130 คน

กลุ่มค้าข้าวแต่ละกลุ่ม ประกอบด้วยสมาชิกที่มีหน้าที่แตกต่างกันออกไปตามลักษณะทุนที่สมาชิกแต่ละคนถือครองและใช้ในการทำงาน เช่น ชาวบ้านที่เป็นคนรวย มักมีตำแหน่งนายทุนผู้เป็นหัวหน้ากลุ่มค้าข้าว นายทุนเปิดรับสมาชิกกลุ่มที่ส่วนใหญ่เป็นคนที่ลงทุนด้วยแรงงาน ผู้ไม่มีทุนทรัพย์มากพอ แต่อาศัยทุนในรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกชุมชนเพื่อร่วมลงทุนกับนายทุนผู้มีทุนทรัพย์มากกว่าทำให้สามารถค้าข้าวได้

การนำเสนอในส่วนนี้จะเป็นการวิเคราะห์การค้าข้าวข้ามโขงด้วยกรอบคิดเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชาวบ้านผู้เป็นสมาชิกในกลุ่มค้าข้าวข้ามโขง การต่อรองทางความหมาย และพันธะสัญญาระหว่างกลุ่มชาวบ้านผู้ค้าข้าวข้ามโขงและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติการควบคุมชายแดนองค์ประกอบเหล่านี้คือเงื่อนไขที่ทำให้การค้าข้าวข้ามโขงดำเนินต่อไปได้ในช่วง

เวลาที่ผู้ศึกษาได้กล่าวถึงข้างต้น

อย่างไรก็ตาม พัฒนาการของการค้าข้าวข้ามโขงในช่วงเวลานี้ที่ขนาดกลุ่มและขนาดการนำเข้าข้าวใหญ่ขึ้น ถือเป็นช่วงเวลาที่การค้าข้าวข้ามโขงขยายอาณาบริเวณจากการเป็นกิจกรรมในพรมแดนทางสังคมวัฒนธรรมในพื้นที่ชายแดนเข้าสู่อาณาบริเวณของพรมแดนมิติอื่น ๆ ในรัฐชาติไทย กล่าวคือ กิจกรรมนี้ เริ่มขยายตัวเข้าสู่พรมแดนทางเศรษฐกิจ เนื่องจากกิจกรรมนี้ กระแทกกับระบบเศรษฐกิจที่ถูกสังคมไทยจับตามองในประเด็นการสวมสิทธิ์ข้าวจากประเทศเพื่อนบ้านในโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลพรรคเพื่อไทยในขณะนั้น การก้าวล้ำพรมแดนเศรษฐกิจไทย ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในวิถีการควบคุมชายแดน ณ หมู่บ้านโบกหินในเวลาต่อมา

การวิเคราะห์ในบทนี้ประกอบด้วย ประเด็นแรก คือความสัมพันธ์เชิงอำนาจในพื้นที่ของการค้าข้าวข้ามโขงที่ส่งผลต่อการจัดการกลุ่มค้าข้าวทั้งสามประเภท ได้แก่ กลุ่มค้าข้าวภายใต้การนำของนายทุนผู้มีอำนาจท้องถิ่น กลุ่มค้าข้าวของผู้มีอำนาจจากการระดมแรงงาน และกลุ่มค้าข้าวภายใต้การนำโดยชาวบ้านที่เป็นผู้ประกอบการ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจดังกล่าวนี้ ซ่อนอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์ที่ชาวบ้านผู้ค้านำเสนอว่าเป็นความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ ประเด็นต่อมาคือการค้าข้าวข้ามโขงในฐานะการต่อรองทางความหมายเพื่อสร้างความคลุมเครือระหว่างพรมแดนทางสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ ผู้ศึกษาพบว่า ชาวบ้านต่อรองทางความหมาย โดยใช้การอุปถัมภ์และการดำรงชีพเพื่อปิดบังสถานะที่เปลี่ยนไปเป็นการค้ากำไรและเป็นพื้นที่แสวงประโยชน์อื่น ๆ ประเด็นสุดท้ายของบทคือการสร้างพันธสัญญาผ่านการต่อรองทางความหมายที่ทำให้เกิดการกำกับควบคุมแบบยืดหยุ่น การต่อรองทางความหมายดังกล่าวคือการตีความและให้ความหมายต่อการค้าข้าวข้ามโขงของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติการควบคุมชายแดนที่ทำให้เจ้าหน้าที่ต้องควบคุมชายแดน ณ หมู่บ้านโบกหินด้วยความยืดหยุ่น อย่างไรก็ตามความยืดหยุ่นในการกำกับควบคุมดังกล่าวยังอยู่ในกรอบและเงื่อนไขของพันธสัญญาระหว่างชาวบ้านและเจ้าหน้าที่ผู้ควบคุมชายแดน

4.1 การค้าข้าวข้ามโขงในความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่แฝงอยู่ภายใต้การอุปถัมภ์

ก่อนเข้าสู่บทวิเคราะห์ปรากฏการณ์การค้าข้าวข้ามโขงของบท ผู้ศึกษาขอให้รายละเอียดปลีกย่อยของการค้าข้าวข้ามโขงในช่วงเวลานี้เป็นอันดับแรก การค้าข้าวข้ามโขงในช่วงเวลานี้ จุดรับซื้อข้าวที่สำคัญคือหมู่บ้านนาใหญ่ ที่มีโครงสร้างพื้นฐานคือถนนใหญ่ที่ตัดผ่าน และเชื่อมเข้าสู่เขตหมู่บ้านถนนเส้นนี้กว้างพอสำหรับรถบรรทุกที่ขนส่งข้าวจากแหล่งรับซื้อมาถึงท่าเรือในหมู่บ้านได้สะดวกและรวดเร็ว ทำให้กลุ่มผู้ค้าข้าวที่ต้องการรับซื้อข้าวในปริมาณมาก เลือกลงซื้อข้าวจากกลุ่มผู้ค้าข้าวในหมู่บ้านนาใหญ่

ผู้ศึกษาพบว่าคู่ค้า ณ หมู่บ้านนาใหญ่ มีโครงสร้างการจัดการการค้าข้าวที่คล้ายคลึงกับกลุ่มผู้ค้าข้าว ณ หมู่บ้านโบกหิน ชาวบ้านที่ต้องการขายข้าวในช่วงเวลานี้จะรวมกลุ่มลงทุนเพื่อกว้านซื้อจากชาวบ้านในหมู่บ้านและชุมชนใกล้เคียง รวมทั้งโรงสีข้าวในชุมชนต่าง ๆ ของเมืองละคอนเพ็ง ก่อนจะถูกขนส่งโดยรถขนาดใหญ่หรือรถบรรทุกเข้าสู่หมู่บ้านนาใหญ่ และจอดเพื่อเตรียมให้ชาวบ้านผู้แบกข้าวขนข้าวลงจากรถ ณ ลานริมฝั่งแม่น้ำโขง หนึ่งในขั้นตอนของการส่งออกข้าวให้กับคู่ค้าคือจ่ายส่วยให้กับเจ้าหน้าที่ตำรวจลาวในพื้นที่ ก่อนที่ชาวบ้านนาใหญ่ผู้มีหน้าที่แบกข้าวจะลำเลียงข้าวจากลานจอดรถลงไปยังสะพานลื่นจำนวน 4 สะพานที่ชาวบ้านร่วมกันสร้างขึ้น เพื่อเป็นเครื่องทุนแรงและย่นระยะเวลาในการลำเลียงข้าวจากริมตลิ่งไปยังจุดจอดเรือที่มีเรือของชาวบ้านโบกหินรอรับสินค้าอยู่แล้ว นอกจากนี้ ในช่วงเวลาที่ปริมาณข้าวมีมาก และจำนวนเรือของชาวบ้านโบกหินไม่เพียงพอที่จะลำเลียงข้าวไปยังหมู่บ้านโบกหินได้เพียงพอ ชาวบ้านนาใหญ่ผู้มีเรือจะรับจ้างกลุ่มผู้ประกอบการค้าข้าวในหมู่บ้านโบกหินเพื่อลำเลียงข้าวไปยังบ้านโบกหินเช่นกัน (สัมภาษณ์ชาวบ้านนาใหญ่, 29 ก.ย. 2556)

คู่ค้าในหมู่บ้านโบกหินและหมู่บ้านนาใหญ่ มักแลกเปลี่ยนกันด้วยเงินเชื่อ โดยอาศัยความสัมพันธ์ ฉันทน์เพื่อนหรือคู่ค้าไว้เนื้อเชื่อใจกัน เช่น กลุ่มพ่อกาก หรือกลุ่มของผู้ใหญ่บ้าน ซื้อข้าวจากหมู่บ้านนาใหญ่ด้วยเงินเชื่อได้เนื่องจากพ่อกากเป็นเพื่อนกับผู้ค้าในหมู่บ้านนาใหญ่ และพ่อกากคุ้นเคยกับชาวบ้านในหมู่บ้านนาใหญ่เนื่องจากข้ามฝั่งไปรับซื้อปลาและสินค้าอื่น ๆ ในหมู่บ้านนาใหญ่เป็นประจำตั้งแต่ยังเป็นหนุ่ม ส่วนกลุ่มค้าข้าวของผู้ใหญ่บ้านอาศัยผู้ประกอบการค้าข้าวที่คุ้นเคยกับผู้ค้าในหมู่บ้านนาใหญ่ในการติดต่อและประสานงาน เมื่อกลุ่มค้าข้าวในหมู่บ้านโบกหินขายข้าวได้แล้ว จึงจะนำเงินมาจ่ายให้กับคู่ค้าที่หมู่บ้านโบกหินในภายหลังได้ (สัมภาษณ์ พ่อกาก 12 พ.ย. 56 และ แม่่นวล 20 พ.ย. 56)

ตลาดของสินค้าข้าวในช่วงเวลานี้ค่อนข้างหลากหลาย สืบเนื่องจากการขยายตัวของเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผู้ค้าข้าวข้ามโขงกับคู่ค้าทั้งในฝั่งไทยและฝั่งลาวตั้งแต่ช่วงเวลาก่อนหน้า กลุ่มผู้ค้าข้าวมีความสัมพันธ์ทางการค้ากับลูกค้าจากทั้งภายในเขตอำเภอ นอกเขตอำเภอ จนถึงพื้นที่นอกเขตจังหวัดของหมู่บ้านโบกหิน ผู้เป็นผู้ประกอบการในกิจการต่าง ๆ ได้แก่ โรงงานแปรรูปอาหารสัตว์ โรงงานผลิตแป้งทำขนม ในขณะที่ยังคงมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเจ้าของโรงสีข้าวจำนวนไม่น้อยในพื้นที่ ซึ่งแต่ละแหล่งขายมีความต้องการข้าวหลากหลายรูปแบบ ทั้งข้าวเหนียวและข้าวสวยที่เป็นข้าวเปลือกและที่ถูกล้างจากฝักลาวแล้ว ทำให้ชาวบ้านในกลุ่มค้าข้าวข้ามโขง ณ หมู่บ้านโบกหิน มีทางเลือกเกี่ยวกับคู่ค้าทางฝั่งไทยมากขึ้น เช่น กลุ่มค้าข้าวข้ามโขงของแม่ฮูร์ ที่ส่วนใหญ่ ส่งข้าวให้กับโรงสีข้าวขนาดกลางที่ใกล้เคียงกับหมู่บ้านโบกหิน บางครั้งลูกค้าของแม่ฮูร์ที่เป็นผู้ประกอบการโรงงานแปรรูปอาหารสัตว์จะนำรถบรรทุกมารับสินค้าข้าวในหมู่บ้านโบกหิน

(สัมภาษณ์ 19 พ.ย. 56) ส่วนกลุ่มค้าข้าวของผู้ใหญ่บ้านที่แม่ovolทำงานเป็นผู้จัดการให้ นั้น มักจะนำข้าวไปส่งให้กับโรงสีข้าว หรือลานขายข้าวที่มีความต้องการข้าวจากลาวจำนวนมากหลายแห่ง บ่อยครั้งที่กลุ่มรับซื้อข้าวมาและนำมาเก็บไว้ในยุ้งข้าว ก่อนนำไปเสนอให้กับโรงสีหนึ่ง ๆ หากโรงสีนั้น ๆ ตกลงที่จะซื้อข้าว แม่ovolจึงจะประสานงานเพื่อจ้างรถบรรทุกส่งสินค้าให้กับโรงสีนั้น ๆ ต่อไป (สัมภาษณ์ 20 พ.ย. 56)

สำหรับกลุ่มผู้ประกอบการค้าข้าวข้ามโขงในฝั่งไทยในช่วงเวลานี้ มีผู้ค้าข้าวส่วนหนึ่งหันมาพิจารณาการทำเรื่องเสียด่านนำเข้ากับสำนักงานพาณิชย์จังหวัดด้วยหวังจะทำให้การนำเข้าข้าวสะดวกขึ้น เช่น กลุ่มค้าข้าวของพ่อมาก และกลุ่มค้าข้าวของผู้ใหญ่บ้าน ที่ติดต่อหน่วยงานดังกล่าวเพื่อขอข้อมูลและทำเรื่องเสียด่าน อย่างไรก็ดีตามที่ผู้พบว่ามีข้าวอยู่ที่กิโลกรัมละ 3 – 4 บาท เมื่อคำนวณค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นในส่วนภาษีข้าว รวมกับค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่อาจเกิดขึ้นหากต้องนำเข้าข้าวผ่านจุดที่ทางการกำหนดแล้ว ทั้งคู่คาดว่ากลุ่มของตนอาจขาดทุน ทั้งคู่จึงตัดสินใจนำเข้าข้าวโดยไม่เสียด่านต่อไป (สัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้านประสพ, 12 พ.ย. 55 และพ่อมาก, 12 พ.ย. 56)

แทบทุกครั้งที่คุณศึกษาสำรวจพื้นที่ริมโขงของหมู่บ้าน ไม่ว่าจะขณะที่นั่งเล่นกับชาวบ้าน ชาวประมงบริเวณ โขดหินหรือขณะเดินสำรวจสวนของ ผู้ศึกษามักสังเกตเห็นความเคลื่อนไหวบางอย่างของกลุ่มผู้ค้าข้าว ภาพของชาวบ้านที่กำลังจับเรือซึ่งบรรทุกข้าวเต็มลำเรือและแล่นมาจากหมู่บ้านอีกฟากฝั่งของแม่น้ำโขงก่อนเทียบท่าเพื่อให้ชาวบ้านอีกกลุ่มแบกหามกระสอบข้าวจากท่าเรือขึ้นฝั่งได้กลายมาเป็นภาพที่คุ้นตาของผู้วิจัยในที่สุด ครั้งหนึ่งที่ผู้วิจัยนั่งล้อมวงคุยที่เล่นที่จริงเรื่องการทำงานในกลุ่มค้าข้าวกับกลุ่มแม่บ้านที่เป็นสมาชิกกลุ่มค้าข้าวของแม่ย่นระหว่างรอเรือบรรทุกข้าวที่แล่นมาจากหมู่บ้านนาใหญ่เทียบท่า ณ ท่าเรือของหมู่บ้าน โบกหิน แม่บ้านกลุ่มดังกล่าว เรียกกิจกรรมการค้ารังชีพที่ตนกำลังทำอยู่ว่าเป็นเหมือน “โอท็อป (OTOP) ของบ้าน โบกหิน” (สัมภาษณ์ ชาวบ้านผู้แก่ข้าว 19 ส.ค. 55) ผู้ศึกษาจึงเกิดคำถามว่า อะไรคือเงื่อนไขที่ทำให้การค้าข้าวเติบโตขึ้นและเป็นเหมือนจุดเด่นของหมู่บ้าน โบกหินได้

การที่การค้าข้าวจากลาวกลายมาเป็นสินค้าชื่อดังของหมู่บ้าน โบกหินได้นั้น มีเงื่อนไขจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่อยู่ภายใต้ภาพของการอุปถัมภ์ระหว่างชาวบ้านผู้ค้าข้าว ความสัมพันธ์เช่นนี้ ทำให้การค้าข้าวข้ามโขง ณ หมู่บ้าน โบกหินในช่วงเวลานี้ มีรูปแบบที่หลากหลาย จากที่ได้เกริ่นในช่วงต้นของบทว่าด้วยภาพรวมของการค้าข้าวข้ามโขง กิจกรรมข้ามพรมแดนนี้ขยายตัวขึ้นและมีผู้ที่เกี่ยวข้องจำนวนมาก กลุ่มค้าข้าวในหมู่บ้าน โบกหินมีจำนวนทั้งสิ้น 6 กลุ่ม แต่ละกลุ่มประกอบด้วยสมาชิกจำนวนมากถึง 130 คน ผู้ศึกษาได้จัดกลุ่มผู้ประกอบการค้าข้าวโขงตามลักษณะฐานทุนหลักในการดำรงชีพ และอาชีพของนายทุนได้แก่

- 1) กลุ่มค้ำข้าวของนายทุนผู้มีอำนาจท้องถิ่น ได้แก่ กลุ่มค้ำข้าวของผู้ใหญ่บ้าน และกลุ่มค้ำข้าวของครอบครัวนายกอบต.
- 2) กลุ่มค้ำข้าวของนายทุนผู้ถือครองทรัพยากรที่ดิน ได้แก่ ของแม่ยूर แม่ตัว
- 3) กลุ่มค้ำข้าวของนายทุนผู้ประกอบการ ได้แก่ กลุ่มค้ำข้าวของพ่อมากและญาติพี่น้อง กลุ่มค้ำข้าวของแม่มาลี

ในช่วงเวลานี้ กลุ่มผู้ประกอบการค้ำข้าวข้ามโขงหนึ่ง ๆ แบ่งหน้าที่การทำงานตามทุนของสมาชิก ได้แก่ จำนวนเงินทุน หรือทุนที่ใช้ในการทำงาน แบ่งออกเป็น 5 กลุ่มคน ได้แก่ 1) นายทุน 2) เจ้าของเรือ 3) เจ้าของรถ 4) แรงงานแก่ข้าว 5) ผู้จัดการและประสานงาน เพื่อให้เข้าใจถึงการจัดการของกิจกรรมข้ามแดนนี้ ผู้ศึกษาขอให้รายละเอียดในภาพรวมเกี่ยวกับวิธีระดมทุน การใช้ทุน และการจัดสรรส่วนแบ่งที่ได้จากการค้ำข้าวในช่วงเวลานี้เป็นอันดับแรก ในการเป็นสมาชิกกลุ่มผู้ประกอบการค้ำข้าวข้ามโขงกลุ่มหนึ่ง ๆ ชาวบ้านที่ต้องการเข้าร่วมต้องจ่ายเงินแรกเข้าจำนวนหนึ่งก่อน ผู้ศึกษาพบว่าเงินส่วนนี้อาจมีจำนวนที่แตกต่างกัน ตั้งแต่หลักหมื่น ไปจนถึงหลักร้อย หรืออาจไม่ต้องจ่ายตามกฎเกณฑ์ของแต่ละกลุ่มเงินจำนวนนี้ จะถูกเก็บไว้เป็นทุนสำรองซึ่งจะถูกนำไปใช้จ่ายในกรณีฉุกเฉิน เช่น เมื่อขาดทุนจากการขายข้าว เงินจำนวนนี้ต้องถูกใช้จ่ายให้กับคู่ค้าในฝั่งลาวที่รวมกลุ่มกันค้ำข้าวในหมู่บ้านนาใหญ่ หรือหมู่บ้านตรงข้ามฝั่งแม่น้ำโขง

ส่วนการแบ่งกำไรที่ได้ขึ้น สมาชิกกลุ่มต้องนำรายได้จากการขายข้าวข้ามโขงแก่คู่ค้าในฝั่งไทย มาหักด้วยเงินต้นทุนในการค้ำข้าวครั้งหนึ่ง ๆ ประกอบด้วย (1) ค่าข้าวตามราคาที่ได้อัดกลดกับคู่ค้าทางฝั่งลาว ซึ่งสามารถจ่ายให้กับคู่ค้าทางฝั่งลาวได้หลังจากที่ขายข้าวให้กับคู่ค้าในฝั่งไทยแล้ว (2) ค่าขนส่งข้าวทางเรือจากหมู่บ้านนาใหญ่ราคากระสอบละ 8 – 10 บาท ส่วนค่าขนส่งข้าวทางเรือจากหมู่บ้านตรงกันข้าม อยู่ที่ราคากระสอบละ 5 บาท นอกจากนี้ยังมี (3) ค่าขนส่งทางรถจากท่าเรือของหมู่บ้านไปยังผู้ซื้อข้าว ในราคากระสอบละ 5 บาท ต้นทุนหรือค่าใช้จ่ายทั้งสองประเภทนี้จะกลายเป็นรายได้ส่วนแรกของสมาชิกในกลุ่มผู้ประกอบการค้ำข้าวข้ามโขงหนึ่ง ๆ หลังจากนั้นแล้ว ยังมี (4) ค่าใช้จ่ายในการจ้างรถบรรทุกเพื่อขนส่งข้าวจากในหมู่บ้านไปยังโรงสีข้าว ลานรับซื้อข้าวหรือผลผลิตทางการเกษตรอื่น ๆ ในราคาตันละ 250 บาท หลังจากหักต้นทุนแล้ว กำไรที่ได้จากการขายนั้น จะถูกนำไปหารตามจำนวนสมาชิกที่ลงทุนเมื่อแรกเข้ากลุ่ม เป็นรายได้ของสมาชิกในกลุ่มเท่า ๆ กัน ซึ่งรายได้จากกำไรในส่วนนี้คือรายได้ในส่วนที่สองของกลุ่มสมาชิกที่ใช้เรือหรือรถรับจ้างขนข้าวด้วย เท่ากับว่าสมาชิกกลุ่มที่เป็นเจ้าของพาหนะทั้งสองแบบนี้จะมีรายได้มากกว่าสมาชิกกลุ่มที่แบกข้าว

ประเด็นหลักที่ผู้ศึกษาต้องการอภิปรายในส่วนนี้ คือการวิเคราะห์การจัดการการค้ำข้าวข้ามโขงในช่วงเวลานี้ ถูกกำหนดโดยความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ซับซ้อน และถูกปิดบังโดยการนำเสนอ

ต่อคนนอกว่าเป็นความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจนี้ เอื้อต่อพัฒนาการของการค้า และทำให้การค้าข้าวข้ามโขงขยายออกไปยังนอกชุมชนชายแดน รูปแบบของความสัมพันธ์เชิงอำนาจของกลุ่มค้าข้าวข้ามโขง ณ หมู่บ้านโบกหินที่แตกต่างกัน พบได้ในกลุ่มค้าข้าวที่แบ่งออกได้เป็น 3 ประเภทตามลักษณะความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ได้แก่ กลุ่มค้าข้าวของนายทุนผู้มีอำนาจท้องถิ่น กลุ่มค้าข้าวของนายทุนผู้มีบารมีจากการระดมแรงงาน และ กลุ่มค้าข้าวของชาวบ้านที่เป็นผู้ประกอบการ

กลุ่มค้าข้าวประเภทแรก คือกลุ่มค้าข้าวของนายทุนผู้มีอำนาจท้องถิ่น ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่แฝงอยู่ในกลุ่มนี้คล้ายกับความสัมพันธ์แบบนายจ้าง – ลูกจ้าง กลุ่มค้าข้าวที่มีหัวเรือเป็นนายทุนผู้มีอำนาจท้องถิ่น มักต้องการแรงงานและเงินจากสมาชิกเพื่อเป็นทุนในการซื้อข้าว กลุ่มค้าข้าวกลุ่มนี้มีทางเลือกเพื่อจัดการให้การค้าข้าวคล่องตัวขึ้น กลุ่มค้าข้าวประเภทนี้ที่เปิดพื้นที่ให้ผู้ใดก็ตามที่มีทุนเพียงพอหรือมีทุนในระดับหนึ่ง เช่น เงินทุน รถ หรือเรือ สามารถเลือกเป็นสมาชิกหรือเลือกทำงานให้กับกลุ่มค้าข้าวกลุ่มของตนได้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

กลุ่มค้าข้าวข้ามโขงของนายทุนผู้มีอำนาจท้องถิ่น ที่ต้องการแรงงาน หรือทรัพยากรเพื่อขนส่งข้าว เช่น กลุ่มค้าข้าวของผู้ใหญ่บ้าน มักเปิดให้ชาวบ้านที่มีเรือหรือรถในการขนส่งเป็นสมาชิกหรือรับจ้างทำงานบางอย่างให้กับกลุ่มของตนเอง ผู้ใหญ่บ้านจ้างเรือของพ่อมากเพื่อขนส่งข้าวจากหมู่บ้านนาใหญ่มายังหมู่บ้านโบกหิน ด้วยราคา 10 บาทต่อกระสอบที่ โดยที่พ่อมากมักขับเรือด้วยตนเอง (สัมภาษณ์ 12 พ.ย. 56) นอกจากนี้ กลุ่มค้าข้าวของผู้ใหญ่บ้านยังจ้างเรือของแม่ยู่ที่แม่ยู่จ้างคนขับเรืออีกทอดหนึ่ง เพื่อรับจ้างบรรทุกข้าว (19 พ.ย. 56) เพื่อให้สามารถขนส่งข้าวได้อย่างรวดเร็วที่สุด แทนที่จะการใช้เรือขนส่งข้าวของสมาชิกกลุ่มเพียงอย่างเดียว การมีเรือจำนวนน้อยที่ขนส่งข้าว ทำให้เสียเวลาในการทำงาน ยิ่งกลุ่มใช้เวลาในการขนส่งข้าวจากแหล่งที่ซื้อมายังหมู่บ้านโบกหินนานเท่าใด กลุ่มค้าข้าวนั้น ๆ อาจเสี่ยงต่อการถูกจับกุมหรือยึดสินค้ามากเท่านั้น ดังนั้น การจ้างเรือของเพื่อนบ้านจึงช่วยย่นระยะเวลาในการทำงาน และลดความเสี่ยงดังกล่าวได้ในระดับหนึ่ง

นอกจากการจ้างเรือแล้ว กลุ่มของผู้ใหญ่บ้านยังจ้างรถขนข้าวจากท่าเรือไปยังยุ้งข้าวด้วยเหตุผลเช่นเดียวกัน หนึ่งในนั้นคือรถของพ่อใจที่รับขนข้าวในราคากระสอบละ 5 บาท (สัมภาษณ์ 19 ส.ค. 55) ส่วนแม่น้อย และสามีนั้นรับจ้างขนข้าวจากริมฝั่งแม่น้ำโขง มายังยุ้งข้าวให้กับกลุ่มอื่น ๆ ซึ่งหนึ่งในนั้นคือกลุ่มค้าข้าวของผู้ใหญ่บ้าน โดยทั้งสองจะรับจ้างขนข้าวในวันที่มีข้าวเข้ามามายังหมู่บ้านเป็นจำนวนมาก (สัมภาษณ์ 29 มิ.ย. 56) ปรากฏการณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความถี่ในการจัดการการค้าข้าวข้ามโขงโดยกลุ่มนายทุนผู้มีอำนาจท้องถิ่น ที่เปิดให้ชาวบ้านที่มีทุนในระดับหนึ่งสามารถอาศัยความถี่นี้เพื่อร่วมทำงานและหารายได้จากกลุ่มค้าข้าวข้ามโขงหลาย

กลุ่ม เพื่อรับจ้างขนส่งข้าวเพื่อให้การทำงานของกลุ่มในแต่ละครั้งที่มีการค้าข้าวเสร็จสิ้นเร็วที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

กลุ่มค้าข้าวประเภทที่สอง คือ กลุ่มค้าข้าวของนายทุนผู้มีอำนาจจากการระดมแรงงาน ได้แก่ กลุ่มค้าข้าวของแม่ชัวร์ผู้เป็นนครวยที่ถือครองทรัพยากรที่ดินจำนวนมาก แต่ไม่มีอำนาจทางการเมือง เช่นหัวเรือกลุ่มค้าข้าวกลุ่มแรก แม่ชัวร์ให้ข้อมูลกับผู้ศึกษาว่ากลุ่มของตนไม่เอาเปรียบสมาชิกกลุ่ม เช่นกลุ่มอื่น ๆ และไม่เลือกสมาชิกนั้น กลุ่มของแม่เก็บเงินค่าแรกเข้าจากสมาชิกคนอื่น ๆ เพียง 500 บาท ซึ่งน้อยกว่าเทียบกับกลุ่มอื่น ๆ นอกจากนี้ กลุ่มของแม่ยังมีสมาชิกเพิ่มมากขึ้นเนื่องจากเปิดรับให้ชาวบ้านที่ไม่มีเงินลงทุนสามารถเข้ากลุ่มได้ กลุ่มแม่ชัวร์จึงมีสมาชิกผู้เป็นแรงงานแบกหามจำนวนมาก แม่ชัวร์กล่าวว่า เธอส่งสารชาวบ้านที่ต้องการหาเลี้ยงชีพแต่ไม่มีทางเลือกอื่น ๆ ด้วยความที่กลุ่มค้าข้าวของแม่ชัวร์เปิดพื้นที่ให้กับคนที่อยากทำงานแต่มีทุนจำกัด กลุ่มค้าข้าวของแม่จึงมีสมาชิกถึงมากกว่า 130 คน ซึ่งมีจำนวนมากกว่ากลุ่มค้าข้าวอื่น ๆ

ในส่วนของสมาชิกกลุ่มระดับแรงงานในกลุ่มของแม่ชัวร์ ให้เหตุผลที่ทำงานแบกข้าวว่า “เขา มันคนบ่มี เป็นคนทุกข์ เพิ่นชวนไปเฮ็ดอียังทำแล้วได้เงินเฮาก็ไป” ซึ่งเป็นคำพูดของน้องนิค สมาชิกครอบครัวที่มีข้อจำกัดในการใช้ทรัพยากรที่ดิน และใช้แรงงานเพื่อรับจ้างวันต่อวัน (สัมภาษณ์ 20 พ.ค. 2555) ข้อค้นพบที่น่าสนใจขณะที่ผู้ศึกษาพูดคุยกับชาวบ้านที่เป็นสมาชิกกลุ่มผู้ใช้แรงงานแบกข้าว หรือสมาชิกกลุ่มคนอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ นายทุนคือ สมาชิกกลุ่มเหล่านี้ มักหลีกเลี่ยงที่จะพูดถึงชื่อของนายทุนของกลุ่มตนเอง ในบางครั้งพวกเขารีบออกตัวปกป้องสมาชิกกลุ่มระดับนายทุน ว่าไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกลุ่มค้าข้าวข้ามโขง เช่น น้องนิค ที่ไม่เคยบอกกับผู้ศึกษาว่าตนและแม่เนื่องเป็นสมาชิกกลุ่มของแม่ชัวร์ แต่ผู้ศึกษาค้นพบว่าน้องนิคและแม่เนื่องเป็นสมาชิกกลุ่มจากการสังเกตขณะมีการทำงานค้าข้าว และจากการให้ข้อมูลของแม่ชัวร์เอง

จากข้อมูลที่ได้รับจากแม่ชัวร์ข้างต้น สามารถตีความได้ว่า การจัดการการค้าในกลุ่มของแม่ชัวร์ที่ถูกนำเสนอว่าเป็นความสัมพันธ์แบบเอื้ออาทรนั้น แท้จริงแล้วคือการสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจเพื่อระดมแรงงาน การระดมแรงงานคือยุทธศาสตร์ในการจัดการการค้าข้าวข้ามโขงของคนรวยที่ไร้อำนาจแบบทางการรองรับ ด้วยเหตุนี้ เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับการเป็นหัวเรือของกลุ่มค้าข้าวข้ามโขงของตน แม่ชัวร์จึงต้องสะสมอำนาจหรือบารมีจากการระดมแรงงาน การเปิดพื้นที่ให้กับเพื่อนบ้านที่มีข้อจำกัดด้านทุนทรัพย์ ทำให้แม่ชัวร์กลายเป็นคนใจดีที่ช่วยให้เพื่อนบ้านได้มีอาชีพท่ามกลางข้อจำกัดในการดำรงชีพในชุมชนบ้านโบกหิน

การลงทุนของหัวหน้ากลุ่มค้าข้าวข้ามโขงกลุ่มนี้ จึงแตกต่างจากกลุ่มของนายทุนผู้มีอำนาจแบบทางการ หรือมีอิทธิพลในชุมชนอยู่แล้ว แม่ชัวร์ต้องลงทุนในอีกรูปแบบหนึ่ง คือการยอมรับภาระค่าใช้จ่ายที่ควรจะได้รับจากสมาชิกที่อาจเป็นคนจนผู้ไม่สามารถจ่ายเงินแรกเข้าเป็นจำนวน

มาก หรืออาจไม่มีเงินเพื่อจ่ายเงินแรกเข้าให้กับแม่ยूरอย่างสิ้นเชิง เพื่อให้ได้มาซึ่งการยอมรับและสร้างความชอบธรรมให้กับการทำมาหากินของตนในกลุ่มชาวบ้าน เช่นแม่เนื้องและน้องนิตที่เป็นสมาชิกกลุ่มที่ออกตัวปกป้องแม่ยूर กลับกันกับกลุ่มของผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มผู้ค้าข้าวของผู้ใหญ่บ้านสามารถตั้งมาตรฐานในการเข้าร่วมเป็นสมาชิกหรือร่วมทำงานไว้สูง ดังที่ได้นำเสนอว่ากลุ่มค้าข้าวของผู้ใหญ่บ้านเลือกที่จะใช้วิธีการจ้างงานชาวบ้านที่มีทุนในประเภทหรือเรือเพื่อช่วยให้การขนส่งข้าวเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว

ความแตกต่างข้างต้น อาจเป็นเพราะผู้ใหญ่บ้านไม่จำเป็นต้องลงทุน โดยการเสียดสละหรือยอมแบกรับภาระค่าใช้จ่ายที่ควรมาจากสมาชิกกลุ่มเพื่อสร้างบารมีหรือการยอมรับเช่นกรณีของแม่ยूर แทนที่ ผู้ใหญ่บ้านสามารถใช้เรียกเก็บเงินแรกเข้าจากสมาชิกได้สูงกว่าค่าแรกเข้าของแม่ยूर และมีเงินทุนเพียงพอที่จะจ้างคนนอกกลุ่มทำงานเพื่อที่จะทำให้การนำเข้าข้าวแต่ละครั้งของกลุ่มเสร็จสิ้นเร็ว ซึ่งจะลดโอกาสในการถูกจับกุมและยึดของกลางน้อยลง นอกจากนี้ ผู้ใหญ่บ้านยังสามารถใช้ต้นทุนที่เป็นสถานะทางสังคมในรูปแบบของอำนาจที่เป็นทางการเพื่อสร้างบารมี ในชุมชนโดยวิธีอื่น ๆ เช่น การช่วยเหลือเพื่อไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางกฎหมาย หรือในกรณีที่ชาวบ้านโดนจับกุมจากการค้าข้าว หรือนำเข้าสินค้าอื่น ๆ

นอกจากนี้ การค้าข้าวในกลุ่มที่สาม คือการค้าข้าวของชาวบ้านผู้ทำอาชีพเป็นผู้ประกอบการ ผู้ศึกษาพบว่ากลุ่มของผู้ค้าข้าวที่มีหัวหน้ากลุ่มเป็นผู้ประกอบการนั้น ไม่ได้มีการนำเสนอภาพการอุปถัมภ์เชิงอำนาจที่แตกต่างในระดับชั้นของสมาชิกกลุ่ม กล่าวคือ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในกลุ่มที่ถูกนำโดยชาวบ้านผู้ประกอบการค้าข้าว นั้น คือความสัมพันธ์ที่ทุกคนเป็นชาวบ้านที่มีข้อตกลงว่าต้องการร่วมหุ้นในการค้าข้าวข้ามโขงด้วยกัน จากการศึกษาครอบครัวผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับการค้าข้าวข้ามโขง ผู้ศึกษาพบว่าหัวหน้ากลุ่มค้าข้าวที่เป็นผู้ประกอบการนั้นไม่ได้มีทุนในรูปแบบของอำนาจจากทางการเช่นผู้ใหญ่บ้าน และหัวหน้ากลุ่มที่เป็นผู้ประกอบการไม่ได้มีที่ดิน หรือไม่ได้นิยามตนว่าเป็นคนรวยที่มีทรัพยากรที่ดิน เช่น กรณีกลุ่มค้าข้าวข้ามโขงของพ่อมาก พ่อมากไม่ได้นำเสนอภาพของตนว่าเป็นคนรวยที่เสียดสละ และเปิดโอกาสให้เพื่อนบ้านได้เข้าร่วมกันค้าข้าว แต่พ่อมากมักยกประเด็นเกี่ยวกับข้อจำกัดในการดำรงชีพ ที่เป็นปัญหาาร่วมกันของคนจำนวนมากในหมู่บ้าน และเชื่อมโยงว่าการรวมกลุ่มแบบเพื่อนบ้านหรือพี่น้องช่วยกัน คือการอุปถัมภ์ท่ามกลางข้อจำกัดในการทำมาหากิน (สัมภาษณ์ 12 พ.ย. 56)

จากเงื่อนไขดังกล่าวเกี่ยวกับหัวหน้ากลุ่มค้าข้าว ผู้ศึกษาพบว่าแตกต่างจากความสัมพันธ์ในกลุ่มค้าข้าวข้ามโขงที่นำโดยคนรวยผู้มีอำนาจแบบทางการเช่นผู้ใหญ่บ้าน หรือคนรวยผู้มีที่ดินแต่ไร้อำนาจแบบทางการเช่นแม่ยूर สิ่งที่ผู้ศึกษาสังเกตเห็นในช่วงของการค้าข้าวในเวลานี้ที่การค้าข้าวเริ่มขยายใหญ่ และเริ่มมีการควบคุมอย่างเคร่งครัดคือ กลุ่มผู้ค้าที่มีหัวหน้าเป็นผู้ประกอบการเช่น

กลุ่มของพ่อสอนนั้น ตัดสินใจสลายกลุ่มของตนในช่วงกลางปีของ พ.ศ. 2555 เนื่องจากไม่ต้องการเสี่ยงต่อการถูกจับกุม และต้องแบกรับภาระค่าใช้จ่ายข้าวหากต้องเสียข้าวที่ซื้อมาจากคู่ค้าให้กับเจ้าหน้าที่ที่จับยึดของกลาง อย่างไรก็ตาม พ่อมากและญาติพี่น้องยังคงเกี่ยวข้องกับการค้าข้าวข้ามโขงต่อไป เพียงแต่อยู่ในฐานะสมาชิกกลุ่มเท่านั้น เช่นเดียวกันกับกลุ่มค้าข้าวของแม่มาลี ที่ต้องแยกย้ายกันไปในช่วงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2555 เนื่องจากสมาชิกกลุ่มของแม่มาลีถูกจับกุมและยึดของกลาง แม่มาลีเป็นผู้ประกอบการและไม่มีอำนาจต่อรองกับทางการมากนักจึงเลิกค้าข้าวไปในที่สุด

จากการอภิปรายข้างต้น จะเห็นได้ว่า การค้าข้าวข้ามโขงมีลักษณะของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่หลากหลายซ่อนอยู่ภายใต้ภาพความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ที่ถูกนำเสนอโดยชาวบ้าน ผู้เกี่ยวข้องกับกิจกรรม ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ซ่อนอยู่ในการนำเสนอต่อคนนอกว่าเป็นความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ ความแตกต่างของการจัดการ รวมทั้งการอยู่รอดของกลุ่มท่ามกลางการควบคุมนั้น ขึ้นอยู่กับการจัดการความสัมพันธ์เชิงอำนาจภายในกลุ่ม เช่น ผู้ใหญ่บ้าน สามารถใช้ทุนในรูปแบบของอำนาจแบบทางการเป็นเงื่อนไขในการเลือกสมาชิกกลุ่ม หรือเลือกจ้างงานเพื่อให้กลุ่มทำงานอย่างมีประสิทธิภาพที่สุดในขณะที่กลุ่มค้าข้าวของแม่ยूरผู้เป็นนครวยแต่มีสถานะเป็นชาวบ้านธรรมดา ต้องพยายามสร้างอำนาจและบารมีจากความเอื้ออาทรที่เปิดรับสมาชิกจำนวนมากที่อาจไม่มีเงินสมทบทุน ทำให้แม่ยूरต้องยอมเสียดุลด้วยเงินทุนของตนในการซื้อใจชาวบ้าน เพื่อสามารถทำการค้าข้าวข้ามโขงต่อไปได้ ส่วนกลุ่มค้าข้าวของพ่อมากผู้เป็นผู้ประกอบการ ที่ไร้ที่ดินทำกินและมีสถานะเป็นชาวบ้านธรรมดา ไม่ได้มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ต่างระดับกันระหว่างสมาชิก แต่เป็นความสัมพันธ์ที่เป็นไปตามข้อตกลงในการค้าข้าวข้ามโขงเพื่อให้แต่ละคนสามารถมีอาชีพได้ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากผู้นำในกลุ่มค้าข้าวข้ามโขงที่เป็นผู้ประกอบการเช่นพ่อมาก ขาดอำนาจบารมีที่ช่วยให้สามารถต่อรองกับคนนอก หรือต่อรองกับการควบคุมได้ จึงทำให้สมาชิกกลุ่มค้าข้าวของพ่อมาก ต้องแยกตัวและเข้าร่วมเป็นสมาชิกกับกลุ่มอื่น ๆ ที่มีความสามารถในการต่อรองมากกว่ากลุ่มของตน

4.2 การค้าข้าวข้ามโขงในฐานะการต่อรองความหมายเพื่อสร้างความคลุมเครือระหว่างพรมแดนทางสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ

การนำเสนอในส่วนก่อนหน้า แสดงถึงภาพรวมของการจัดการการค้าข้าวข้ามโขงในช่วงเวลาปัจจุบันที่ถูกขับเคลื่อนโดยความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชาวบ้านชายแดนผู้ประกอบการการค้าข้าวข้ามโขง ซึ่งส่งผลต่อวิถีจัดการการค้าข้าวในแต่ละกลุ่มดังที่ผู้ศึกษาได้เกริ่นไปข้างต้นแล้วว่าชาวบ้านใช้การนำเสนอความสัมพันธ์ว่าเป็นแบบอุปถัมภ์เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

ในส่วนนี้ ผู้ศึกษาจะนำเสนอการใช้นิยาม “การอุปถัมภ์” เพื่อต่อรองทางความหมายและให้ความชอบธรรมต่อการเข้าสู่การเป็นผู้ประกอบการของกลุ่มค้าข้าวข้ามโขง ผู้ศึกษาพบว่านิยามของการอุปถัมภ์นั้น ถูกเชื่อมโยงเข้ากับเรื่องข้อจำกัดในการดำรงชีพ เพื่อสร้างความคลุมเครือของเส้นแบ่งพรมแดนทางสังคมวัฒนธรรมและพรมแดนทางเศรษฐกิจที่กำหนดสถานะของการค้าข้าวข้ามโขงออกเป็นการค้าเพื่อการดำรงชีพ และเพื่อแสวงกำไร

ชาวบ้านโบกหินต่อรองทางความหมาย โดยใช้การอุปถัมภ์และการดำรงชีพเพื่อปิดบังความจริงที่การค้าข้าวข้ามโขงในช่วงเวลานี้พัฒนาและขยายตัวจากการเป็นกิจกรรมเพื่อการดำรงชีพมาเป็นส่วนหนึ่งของการค้าเชิงพาณิชย์ เพื่อสร้างกำไร ไปจนถึงการเป็นส่วนหนึ่งของการค้าขาย การค้าข้าวเดือนถูกตีตราว่านำไปสู่การทำลายเศรษฐกิจระดับชาติ และถูกสันนิษฐานโดยภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคมไทยว่าปลายทางของข้าวเหล่านี้อยู่ที่โรงสีข้าวใน โครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลพรรคเพื่อไทยในปัจจุบัน

การอุปถัมภ์ถูกเชื่อมโยงเข้ากับเรื่องข้อจำกัดในการดำรงชีพ ผู้ศึกษาพบว่า กลุ่มผู้ประกอบการค้าข้าวข้ามโขงส่วนใหญ่มักนำเสนอถึงเหตุจูงใจในการเข้าสู่การเป็นผู้ประกอบการค้าข้าวข้ามโขงว่ามาจากข้อจำกัดในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติของประชากรหมู่มากในหมู่บ้านโบกหิน พวกเขาจึงถูกผลักดันให้ต้องประกอบอาชีพที่หลากหลาย ซึ่งการค้าข้าวข้ามโขงคือหนึ่งในทางเลือกหนึ่งที่มีความชอบธรรม ชาวบ้านผู้เป็นสมาชิกกลุ่มผู้ประกอบการค้าข้าวข้ามโขงต่างนำเสนอถึงพื้นที่นี้ ที่เป็นแหล่งกระจายรายได้ให้กับชาวบ้านจำนวนมาก ผ่านการร่วมลงทุนกับนายทุนกลุ่มต่าง ๆ ในช่วงเวลานี้ การต่อรองทางความหมายโดยใช้การอุปถัมภ์เพื่อการดำรงชีพเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับการค้าข้าวข้ามโขงในแต่ละกลุ่มมีความแตกต่างกัน ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็นการต่อรองเพื่อจุดประสงค์ที่แตกต่างกันทั้งสิ้น 3 จุดประสงค์ ได้แก่ การต่อรองเพื่อปิดบังสถานะการค้ากำไร การต่อรองเพื่อซ่อนเร้นการแสวงอำนาจบารมี และลดความชอบธรรมของกลุ่มค้าข้าวอื่น ๆ และสุดท้าย คือการต่อรองเพื่อซ่อนเร้นการค้าสินค้าอื่น ๆ ที่อาศัยโครงสร้างการจัดการเดียวกันกับการค้าข้าว

ในประเด็นแรก การต่อรองเพื่อปิดบังสถานะการค้ากำไรของการค้าข้าว ดังที่ผู้ศึกษาได้กล่าวถึงไปในส่วนก่อนหน้าของวิทยานิพนธ์ รวมทั้งในบทนี้ ผู้อ่านอาจสังเกตเห็นพัฒนาการของการค้าข้าวข้ามโขงเกี่ยวกับขนาดของกลุ่มผู้ค้าข้าวข้ามโขง และขนาดการค้าข้าวของกลุ่มค้าข้าวที่ใหญ่ขึ้น นอกจากนี้ปลายทางของข้าวที่ถูกนำเข้าในช่วงเวลานี้คือ โรงสีข้าวหรือลานรับซื้อสินค้าเกษตรที่ต้องการข้าวในปริมาณมาก ไม่ว่าข้าวเหล่านี้จะเป็นส่วนหนึ่งที่ถูกนำไปใช้สวมสิทธิ์ในโครงการรับจำนำข้าวตามที่ภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคมไทยสันนิษฐานหรือไม่ คงไม่ผิดหากจะสรุปว่าการค้าข้าวข้ามโขงในช่วงเวลานี้ได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นการค้าเชิงพาณิชย์เพื่อสร้างกำไรมากกว่าจะ

เป็นการค้าข้าวเพื่อเพียงพอต่อการดำรงชีพ ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวบ้านผู้ค้าข้าวย่ำและนำเสนอต่อผู้ศึกษารวมทั้งคนนอกคนอื่น ๆ

ในส่วนนี้ ผู้ศึกษาจะยกตัวอย่างกรณีการต่อรองความหมายของการค้าข้าวข้ามโขงเพื่อปิดบังสถานะที่เปลี่ยนไปของการค้าข้าวข้ามโขง จากการค้าเพื่อการดำรงชีพไปสู่การค้ากำไร ผู้เขียนพบว่าชาวบ้านผู้เป็นสมาชิกกลุ่มค้าข้าวข้ามโขงมักนำเสนอถึงเหตุผลของการเข้าคู่การค้าข้าว โดยยกปัญหาข้อจำกัดในการดำรงชีพของตนหรือของชาวบ้าน โบกหิน เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับกลุ่มของตน และยังนำเสนอว่าการค้าข้าวข้ามโขง คือการอุปถัมภ์กันและกันของสมาชิกกลุ่ม เช่น สองสามีภรรยา คือแม่ฉนวนและพ่อดีผู้ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานและจัดการการค้าข้าวข้ามโขงให้กับกลุ่มของผู้ใหญ่บ้าน ทั้งสองให้เหตุผลในการทำงานในกลุ่มว่า “ถ้าไม่ค้าข้าว ก็ไม่รู้จะเอาอะไรกิน” เนื่องจากครอบครัวของแม่ฉนวนและพ่อดี ไม่มีที่ดินเพื่อทำนาและทำสวนของ พ่อดีบอกว่า บางวันทั้งสองได้กำไรจากการขายข้าววันละ 100-200 บาท ซึ่งเพียงพอสำหรับให้ลูกได้ใช้ไปโรงเรียน สำหรับแม่ฉนวนและพ่อดีแล้ว การค้าข้าวคือทางเลือกที่ทั้งสองกล่าวว่าสามารถเข้าถึงได้ และทั้งสองจำเป็นต้องค้าข้าวเพื่อความอยู่รอดของครอบครัว

นอกจากนี้ พ่อดีบอกกับผู้ศึกษาว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินหรือที่นาเพื่อทำกิน ทำให้ชาวบ้านไม่มีทางเลือกในการหาเลี้ยงชีพนัก ดังนั้นการร่วมกันค้าข้าวจึงเท่ากับการที่คนบ้านเดียวกันช่วยกันทำมาหากิน (สัมภาษณ์ 19 และ 20 พ.ย. 56) ส่วนหัวเรือกลุ่มค้าข้าวของกลุ่มนี้ คือผู้ใหญ่บ้านที่เรียกการร่วมกันค้าข้าวข้ามโขงว่าเป็นการช่วยเหลือกันระหว่างญาติพี่น้อง จากคำพูดของผู้ใหญ่บ้านที่ว่า “คนบ้านนี้เฮ็ดข้าว ก็แบบพี่น้องช่วยกัน” (สัมภาษณ์, 12 พ.ย. 2555)

การช่วยเหลือกันในพื้นที่ของการค้าข้าวข้ามโขง คือความชอบธรรมในแง่ที่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านสามารถเข้าถึงอาชีพได้ แม่น้อยผู้รับจ้างกลุ่มค้าข้าวข้ามโขงของผู้ใหญ่บ้านกล่าวว่า การค้าข้าวข้ามโขงเปิดโอกาสให้กลุ่มคน โดยเฉพาะผู้หญิงในหมู่บ้าน โบกหิน ได้มีงานทำโดยไม่ต้องออกไปทำงานข้างนอก สำหรับผู้หญิงในหมู่บ้าน โบกหินแล้ว การแบกข้าวในกลุ่มค้าข้าวข้ามโขงนั้นดีกว่าการทำงานในกรุงเทพฯ เนื่องจากไม่ต้องการทิ้งครอบครัวไว้ในหมู่บ้าน แม่น้อยได้จะอยู่ที่ประมาณ 100 – 200 บาทต่อคนต่อวัน แต่การทำงานและอาศัยอยู่ในหมู่บ้านเป็นทางเลือกที่ดีกว่าการอาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ ซึ่งค่าใช้จ่ายสูงกว่า นอกจากนี้ แม่น้อยกล่าวว่า ชาวบ้านกลุ่มอื่น ๆ ที่ไม่ได้เกี่ยวข้องโดยตรงยังได้ประโยชน์จากเงินที่หมุนเวียนจากกิจกรรม โดยเฉพาะผู้ค้าปลีกในหมู่บ้าน ชาวบ้านผู้เป็นสมาชิกในกลุ่มค้าข้าว ซึ่งส่วนมากคือแม่บ้าน มักเลือกซื้ออาหารสำเร็จรูปจากผู้ค้าปลีก และร้านขายอาหารในหมู่บ้านแทนการทำอาหาร เนื่องจากสะดวกกว่าการทำอาหารเองในบ้าน ในช่วงเวลาที่มีการค้าข้าวเนื่องจากการทำงานแบกข้าวอาจใช้เวลาทั้งวัน หรือเวลาทำงานไม่แน่นอน (สัมภาษณ์ 17 พ.ค., 19 ส.ค. 55)

แม้ชาวบ้านผู้เป็นสมาชิกในกลุ่มค้าข้าวข้ามโขง จะนำเสนอและให้ความชอบธรรมกับการค้าข้าวในแง่มุมมองของการดำรงชีพ สำหรับคนจนที่มีข้อจำกัดในการทำมาหากิน สำหรับผู้หญิงที่มีทางเลือกในการประกอบอาชีพที่จำกัด รวมทั้งสำหรับชาวบ้านคนอื่น ๆ ในหมู่บ้านโบกหินในแง่การกระจายรายได้ที่ได้ให้ข้อมูลไว้ข้างต้น อย่างไรก็ตาม เมื่อมองจากภาพกว้างที่ทำให้เห็นถึงการขยายตัวของกลุ่มค้าข้าว และจำนวนของการค้าข้าว หรือเมื่อมองในรายละเอียดถึงวิธีการจัดการการค้าข้าวข้ามโขงใน โดยความสัมพันธ์เชิงอำนาจดังที่ได้นำเสนอไปในประเด็นในการอภิปรายแรกของบท คงไม่อาจปฏิเสธได้ว่าการค้าข้าวข้ามโขง ได้พัฒนาและก้าวล้ำพรมแดนทางสังคมวัฒนธรรมที่เป็นการดำรงชีพในพื้นที่ชายแดน ออกไปยังพรมแดนทางเศรษฐกิจของรัฐไทยเป็นที่เรียบร้อย ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า การนำเสนอและให้ความชอบธรรมเกี่ยวกับการค้าข้าวข้ามโขงในแง่ที่เกี่ยวกับการดำรงชีพ วิธีนำเสนอการค้าข้าวข้ามโขงเช่นนี้ เป็นไปเพื่อซ่อนเร้นสถานะที่เปลี่ยนไปของการค้าข้าวข้ามโขงต่อคนนอกเช่นผู้ศึกษา เพื่อไม่ให้คิดว่าเป็นกิจกรรมที่ค้ากำไรและไม่ชอบธรรม

จุดประสงค์ของการต่อรองทางความหมายในแบบต่อมา คือการต่อรองเพื่อซ่อนเร้นการแสวงอำนาจบารมีและลดความชอบธรรมของการค้าข้าวในกลุ่มอื่น ๆ ดังที่ผู้ศึกษาได้อภิปรายใน ส่วนแรกของบท เกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจภายในกลุ่มค้าข้าวข้ามโขงที่ถูกนำโดยคนรวยผู้เป็นเจ้าของที่ดินแต่ไม่มีอำนาจที่เป็นทางการ จะเห็นได้ว่านายทุน เช่น แม่ยูนนำเสนอบทบาทหน้าที่ของตนในกลุ่มค้าข้าวอย่างเป็นผู้ที่เสียสละ แม่ยูนจึงดูเป็นคนรวยผู้ใจดีที่ได้รับการยอมรับจากชาวบ้านผู้เป็นสมาชิกกลุ่ม รวมทั้งชาวบ้านคนอื่น ๆ ที่อาจไม่เกี่ยวข้องกับการค้าข้าวด้วย เมื่อผู้ศึกษาได้พูดคุยกับแม่ยูน แม่ให้ข้อมูลว่ากลุ่มของตนไม่เอาเปรียบสมาชิกกลุ่มเช่นกลุ่มอื่น ๆ และไม่เลือกสมาชิกเนื่องจากแม่สงสารชาวบ้านที่ต้องการหาเลี้ยงชีพแต่ไม่มีทางเลือกอื่น ๆ กลุ่มของแม่ยูนเปิดรับสมาชิกโดยไม่มีเงื่อนไขเกี่ยวกับจำนวนเงินค่าแรกเข้า แม่ยูนกล่าวว่า ด้วยเหตุนี้สมาชิกกลุ่มของแม่จึงมีจำนวนมากว่ากลุ่มผู้ค้าข้าวข้ามโขงกลุ่มอื่น ๆ แม่ยูนกล่าวว่าในกรณีที่กลุ่มขาดทุนจากการค้าในครั้งหนึ่ง ๆ โดยเฉพาะจากเหตุเช่น เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานควบคุมชายแดนยึดข้าวขณะที่ชาวบ้านกำลังดำเนินการขนส่งในหมู่บ้าน สมาชิกกลุ่มที่เป็นนายทุน หรือคนที่มีเงิน ซึ่งส่วนใหญ่คือแม่ยูนเอง มักจะต้องรับผิดชอบโดยจ่ายเงินส่วนต่างของต้นทุนค่าข้าวที่ซื้อจากลูกค้าทางฝั่งลาวหากขาดทุนจากการขายข้าวส่วนที่เหลือ

เกณฑ์ในการรับสมาชิกของกลุ่มค้าข้าวของแม่ยูน และการยอมเสียสละรับผิดชอบค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ของกลุ่มเมื่อเกิดปัญหา ถือเป็นกรเชื้อใจชาวบ้านที่ในขณะเดียวกันเจ้าของกลุ่มเช่นแม่ยูนก็สามารถระดมแรงงานพร้อมสร้างอำนาจบารมีไปในคราวเดียว ดังนั้น ผู้ศึกษาไม่อาจตีความได้ว่า

การลงทุนของแม่ยूरคือการเสียดสหรืออุปถัมภ์เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่เป็นการสะสมอำนาจบารมีผ่านการระดมแรงงานที่เป็นเพื่อนบ้านที่มีข้อจำกัดทางทุนทรัพย์

เพื่อสนับสนุนคำกล่าวอ้างเกี่ยวกับการต่อรองทางความหมายเพื่อลดความชอบธรรมของการค้าข้าวกลุ่มอื่น ๆ ผู้ศึกษาสามารถยกข้อมูลสนับสนุนจากเรื่องเล่าของแม่ยूर ที่เล่าให้กับผู้ศึกษา ฟังว่ากลุ่มค้าข้าวบางกลุ่มมีกฎต่าง ๆ ที่กีดกันชาวบ้านบางคนที่มีข้อจำกัด โดยเฉพาะในเรื่องทุนทรัพย์ เช่น บางกลุ่มกำหนดจำนวนเงินแรกเข้าขั้นต่ำ บางกลุ่มเอาเปรียบสมาชิกกลุ่มโดยเจ้าของกลุ่มที่ชุกช่อนส่วนแบ่งของกำไรไว้กับตนเอง หรือเก็บไว้สำหรับแบ่งให้กับคนที่ตนโปรดปรานเป็นพิเศษ แม่ยूरยกตัวอย่าง เช่น ในกรณีที่กลุ่มหนึ่ง ๆ ขายข้าวจำนวนทั้งสิ้น 25 ตันให้กับโรงสีหัวหน้ากลุ่มอาจเก็บกำไรส่วนที่ขาย 5 ตันไว้ และคำนวณกำไรที่จะถูกแบ่งจากการขายเพียง 20 ตัน นอกจากนี้แม่ยूरกล่าวว่าเจ้าของกลุ่มอื่น ๆ ไม่เปิดพื้นที่ให้กับชาวบ้านที่ต้องการค้าข้าวข้ามโขงกับกลุ่มของตนอย่างเท่าเทียมกัน เจ้าของกลุ่มคนอื่น ๆ อาจเลือกจ้างเฉพาะเจ้าของรถ หรือเจ้าของเรือขนส่งข้าวที่ตนชอบใจเท่านั้น (สัมภาษณ์แม่ยूर และแม่โหยด, 18 - 19 พ.ย. 56)

ด้วยจำนวนสมาชิกที่มีมาก การค้าข้าวของกลุ่มแม่ยूरจึงมีขนาดและสามารถอาศัยแรงงานจากคนตัวเล็กตัวน้อยเพื่อให้กลุ่มดำเนินงานได้ แหล่งส่งข้าวของกลุ่มค้าข้าวของแม่ยूर ได้แก่ โรงสีข้าวที่ใกล้เคียงกับชุมชน รวมทั้งโรงงานแปรรูปอาหารสัตว์ ที่มักนำรถบรรทุกมารับสินค้าข้าวในหมู่บ้านโบกหิน ข้อมูลนี้แสดงให้เห็นค่อนข้างชัดว่าจุดประสงค์ในการค้าข้าวของกลุ่มแม่ยूरนั้นเป็นไปเพื่อสร้างกำไร มากกว่าจะเป็นการทำเพื่อการดำรงชีพ หรือช่วยเหลือเพื่อนบ้านให้มีอาชีพได้เพียงอย่างเดียว ตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นว่าชาวบ้านผู้เป็นสมาชิกกลุ่มผู้ค้าข้าวเลือกนิยามความหมายของการค้าข้าวและความสัมพันธ์ในการค้าข้าวเพื่อซ่อนเร้นความจริงชุดอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการค้าข้าวในกลุ่มของตน เช่น การนำเสนอว่าการค้าข้าวข้ามโขงคือการช่วยเหลือกันระหว่างเพื่อนบ้าน หรือเป็นการช่วยเหลือคนยากจนที่ไร้หนทางทำกินนั้น เป็นเพียงส่วนเลี้ยวของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่การค้าข้าวข้ามโขง ในอีกแง่มุมหนึ่ง การที่คนจนพึ่งพาอาศัยทุนจากสมาชิกระดับนายทุนของกลุ่มค้าข้าวข้ามโขงเพื่อหางานทำ อาจไม่ได้หมายความว่าพวกเขาเป็นฝ่ายที่ได้รับผลประโยชน์แต่เพียงฝ่ายเดียว เพราะสมาชิกที่เป็นนายทุนของกลุ่มค้าข้าวข้ามโขงก็ได้พึ่งพาแรงงานราคาต่ำ พร้อมกับอาศัยทุนจำนวนน้อยหลาย ๆ ทุนของสมาชิกกลุ่มเพื่อให้ตนสามารถค้าข้าวจำนวนมากได้ การค้าข้าวข้ามโขงของกลุ่มนี้จึงเป็นไปเพื่อสะสมทุนทรัพย์ หรือบารมีมากกว่าการช่วยเหลือเพื่อนบ้านผู้เป็นสมาชิกระดับแรงงานที่ได้ส่วนแบ่งแค่เพียงพอต่อการดำรงชีพ

ในประเด็นต่อไปคือการต่อรองเพื่อซ่อนเร้นการค้าสินค้าอื่น ๆ ที่อาศัยโครงสร้างการจัดการเดียวกันกับการค้าข้าว ผู้ศึกษาพบว่า การที่ชาวบ้านผู้เกี่ยวข้องกับการค้าข้าวข้ามโขงนำเสนอความหมายของการค้าข้าวในแง่ที่เป็นความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์เพื่อการดำรงชีพ เป็นการเลือก

นำเสนอเพื่อเปิดเผยความจริงอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นภายในกลุ่ม กล่าวคือสมาชิกกลุ่มผู้ค้าข้าวข้ามโขงบาง คนค้าสินค้าข้ามพรมแดนอื่น ๆ ที่อาจผิดกฎหมายร้ายแรงกว่าไปพร้อม ๆ กับข้าว สมาชิกกลุ่ม ผู้ค้าข้าวบางคน เป็นหัวหน้ากลุ่มค้าไม้พะยุง เช่น พ่อมาก และแม่ยूरที่มีเรือลำใหญ่ที่สามารถบรรทุก ไม้ได้ ในช่วงเวลานี้ ผู้ศึกษาได้รับรู้ข้อมูลจากเพื่อนบ้านริมรั้วของพ่อมาก ที่มักนิทาเพื่อนบ้านว่า ไม้ค้าไม้พะยุง ในช่วงเวลาที่ผู้เขียนได้พักกับเพื่อนบ้านคนนี้ ผู้ศึกษามักได้ยินเสียงรถกระบะเข้าออก บ้านของพ่อมาก หรือรถขับผ่านถนนหน้าบ้านเข้าออกท่าไม้ที่อยู่สุดซอยอย่างรวดเร็วในช่วงตีหนึ่ง ถึงตีสี่บ่อยครั้งซึ่งสันนิฐานได้ว่ากลุ่มชาวบ้านที่มีพ่อมากเกี่ยวข้องด้วย กำลังทำงานขนส่งไม้พะยุง เป็นต้น (สัมภาษณ์ 18 ส.ค. 55)

โดยปกติแล้ว การค้าขายสินค้าชิ้นใหญ่ที่ทำเงินได้ ณ ชายแดนบ้าน โบกหิน มักอาศัยการ รวมกลุ่มและจัดการในโครงสร้างแบบเดียวกันกับการค้าข้าวเพียงแต่แตกต่างกันตรงที่ไม้พะยุงคือ สินค้าที่ชาวบ้าน โบกหินส่งออกไปยังฝั่งลาว ชาวบ้านที่ต้องการเป็นสมาชิกกลุ่มค้าไม้พะยุง ต้อง จ่ายเงินแรกเข้าจำนวนหนึ่ง เพื่อเป็นทุนกองกลางของกลุ่ม ประเภทของสมาชิกกลุ่มค้าไม้พะยุงแบ่ง ตามการลงทุนของสมาชิก แบ่งเป็น สมาชิกกลุ่มที่เป็นนายทุน ผู้ลงทุนด้วยเงินจำนวนมากและเป็น หัวหน้ากลุ่ม สมาชิก สมาชิกที่เป็นเจ้าของเรือ สมาชิกที่เป็นเจ้าของรถ สมาชิกผู้เป็นแรงงาน และ ผู้จัดการและประสานงานกับคู่ค้าทางฝั่งลาว

ด้วยข้อจำกัดของผู้ศึกษาที่เป็นคนนอกพื้นที่ ผู้ศึกษาไม่อาจเข้าถึงรายละเอียดของการจัดการ การค้าไม้พะยุง ทั้งในแง่ขนาดการค้า จำนวนสมาชิกกลุ่มที่แน่นอน รวมทั้งวิธีการทำงานได้อย่าง การค้าข้าว แต่จากการเก็บข้อมูลโดยการสอบถามเพื่อนบ้านที่ไม่เกี่ยวข้องกับการค้าไม้พะยุง และ จากการสังเกตการณ์แล้ว ผู้ศึกษาสามารถสันนิษฐานได้ว่าชาวบ้านผู้ค้าข้าวจำนวนหนึ่ง ทำการค้าไม้ พะยุงไปพร้อมกับการค้าข้าว และใช้การค้าข้าวที่สามารถอ้างการดำรงชีพ และการอุปถัมภ์เพื่อ ช้อนเร้นการค้าไม้พะยุงที่อาศัยโครงสร้างการจัดการแบบเดียวกันในการทำงาน นอกจากนี้ หาก มองในกรณีของแม่ยूर หรือพ่อมาก ผู้เกี่ยวข้องกับการค้าไม้พะยุงและเป็นหัวหน้ากลุ่มค้าข้าวของตน แล้ว อาจสามารถตีความได้ว่า ทั้งสองใช้พื้นที่การค้าข้าวข้าม โขงเพื่อหาแนวร่วมในการช้อนเร้น การค้าไม้พะยุง เช่น แม่ยूर ผู้มีบารมีจากการระดมแรงงานจะมีสมาชิกกลุ่มซึ่งเป็นเพื่อนบ้านที่ภักดี และไม่แจ้งเบาะแสแก่เจ้าหน้าที่ผู้ควบคุมชายแดนว่าแม่ยूरหรือกลุ่มของแม่ยूरค้าไม้พะยุงไปพร้อม กับการค้าข้าว หรือในกรณีของพ่อมากผู้เป็นชาวบ้านผู้ประกอบการ ที่หาแนวร่วมจากการร่วมกันค้า ข้าวข้าม โขง ซึ่งแนวร่วมผู้เป็นเพื่อนบ้านจะช่วยปกปิดกิจกรรมการค้าไม้พะยุงของพ่อมากได้

ดังที่อภิปรายข้างต้น การค้าข้าวข้าม โขงถูกนำเสนอและให้ความหมายโดยชาวบ้านอย่างมี นัยของความเป็นเศรษฐกิจที่มีจริยธรรม (moral economy) ตามความหมายของ E. P. Thompson (1971) การค้าข้าวข้าม โขง ถูกนำเสนอว่าเป็นเครื่องมือในการดำรงชีพที่คนส่วนใหญ่ในสังคม

ชายแดนอย่างหมู่บ้าน โบกหิน เข้าถึงได้ ดังจะเห็นได้จากการยกเหตุผลในการเข้ากลุ่มค้าข้าวที่เชื่อมโยงกับข้อจำกัดในการเข้าถึงทรัพยากรที่ดิน โดยชาวบ้านจำนวนมากในชุมชน ในขณะที่เดียวกัน สมาชิกระดับนายทุนกล่าวถึงเหตุผลในการค้าข้าวร่วมกับเพื่อนบ้านว่าเป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การใช้เหตุผลดังกล่าวคือวิธีการต่อรองทางความหมายเพื่อสลายพรมแดนที่แบ่งการค้าข้าวข้ามโขงในช่วงเวลานี้ออกได้เป็นสองแบบ ได้แก่ การค้าข้าวเพื่อการดำรงชีพที่จัดว่าอยู่ในพรมแดนทางสังคมและวัฒนธรรมเนื่องจากเป็นวิถีการดำรงชีพของชาวบ้านชายแดน และการค้าข้าวเพื่อแสวงกำไรซึ่งละเมิดพรมแดนทางเศรษฐกิจที่ต้องการควบคุมการนำเข้าข้าวจากประเทศเพื่อนบ้านในช่วงเวลานี้

นอกจากนี้ การต่อรองทางความหมายยังทำให้เห็นว่าเป็นไปเพื่อซ่อนเร้นการแสวงอำนาจบารมีและลดความชอบธรรมของการค้าข้าวในกลุ่มอื่น ๆ เพื่อให้นายทุนผู้เป็นหัวหน้ากลุ่มค้าข้าว เช่น กลุ่มของแม่ยूरสามารถทำค้าข้าวได้ โดยได้รับการยอมรับจากสมาชิกกลุ่ม และยิ่งไปกว่านั้น การต่อรองทางความหมายยังเป็นไปเพื่อซ่อนเร้นการค้าสินค้าอื่น ๆ ที่อาศัยโครงสร้างการจัดการเดียวกันกับการค้าข้าว ดังปรากฏในกลุ่มของแม่ยूर และพ่อมาก ผู้ค้าไม้พะยุงไปพร้อมกับการค้าข้าว

การนำเสนอที่ผ่านมา ทำให้เห็นว่าการค้าข้าวข้ามโขงคือพื้นที่ของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างสมาชิกกลุ่มที่มีฐานะและสถานะทางสังคมแตกต่างกัน การค้าข้าวข้ามโขง สามารถตอบโจทย์ความต้องการของสมาชิกกลุ่มที่ต้องการค้ากำไร สะสมบารมีได้อาศัยแรงงานจากสมาชิกกลุ่มเพื่อดำเนินการค้าข้าว ในขณะที่เดียวกันชาวบ้านจำนวนมากที่ครอบครองฐานทุนในรูปแบบแรงงานและต้องการพื้นที่ในการดำรงชีพ อาศัยความสัมพันธ์กับคนรวยผู้มีอำนาจแบบทางการ รวมถึงทุนเพื่อเข้าถึงการค้าข้าวข้ามโขงเป็นอาชีพ สำหรับสมาชิกหรือหัวหน้ากลุ่มผู้ค้าข้าวที่ต้องการซ่อนเร้นการค้าสินค้าอื่น ๆ นั้นยังสามารถมั่นใจได้ในระดับหนึ่งว่า เพื่อนบ้านผู้ร่วมหัวจมท้ายในการค้าข้าวข้ามโขงจะไม่แพร่พรายการค้าสินค้าอีกชนิดหนึ่งให้กับเจ้าหน้าที่ผู้ควบคุมชายแดน ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและจุดประสงค์ที่แอบแฝงในพื้นที่ของการค้าข้าวข้ามโขงดังที่ได้นำเสนอไปคือเงื่อนไขที่ทำให้การค้าสินค้าชนิดนี้ยังคงดำเนินต่อไป และมีพัฒนาการท่ามกลางการกำกับควบคุมที่เคร่งครัดขึ้น

4.3 การสร้างพันธสัญญาผ่านการต่อรองความหมายที่นำไปสู่การกำกับควบคุมแบบยืดหยุ่น

การนำเสนอในส่วนที่ผ่านมา ทำให้เห็นว่าการค้าข้าวข้ามโขงมีขนาดใหญ่ขึ้นทั้งในแง่จำนวนสมาชิกกลุ่มและจุดประสงค์ในการค้าเพื่อทำกำไรมากขึ้น การค้าข้าวข้ามโขงในช่วงเวลานี้กลายเป็นส่วนหนึ่งของธุรกิจเชิงพาณิชย์ของเหล่านายทุนผู้มีความต้องการค้าข้าวราคาถูกจากฝั่งลาวที่อาศัยโครงสร้างของกลุ่มค้าข้าวข้ามโขงที่มีอยู่ในพื้นที่หมู่บ้าน โบกหิน เป็นกลไกในการเข้าถึง

สินค้า ในขณะที่เดียวกันกิจกรรมการค้าข้ามพรมแดนนี้เริ่มถูกภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคมไทยจับตามอง และเชื่อมโยงกับปัญหาการสวมสิทธิ์ใน โครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลพรรคเพื่อไทย

ความสนใจในประเด็นดังกล่าวจากหลายภาคส่วนของสังคมไทย สร้างแรงกดดันให้การกำกับควบคุมพื้นที่ชายแดน โดยเฉพาะสินค้าข้าวจากฝั่งลาวอย่างเคร่งครัดขึ้น ประเทศไทยต้องควบคุมและปราบปรามการนำเข้าข้าวเนื่องจากสินค้าจากประเทศเพื่อนบ้านชนิดนี้อาจส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศไทย แม้การค้าข้าวข้ามโขงในช่วงนี้จะถูกเพ่งเล็งจากหน่วยงานควบคุมชายแดนบ่อยครั้ง อย่างไรก็ตาม กิจกรรมนี้ยังคงดำเนินต่อไปได้เนื่องจากการกำกับควบคุมชายแดนที่ยืดหยุ่นที่เป็นกระบวนการจากต่อรองทางความหมายและการสร้างพันธสัญญาระหว่างชาวบ้านผู้ค้าข้าวและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติการควบคุมชายแดน การนำเสนอในส่วนนี้ประกอบด้วย 2 ประเด็น ได้แก่ ประเด็นแรก คือ กระบวนการการต่อรองทางความหมายที่ทำให้เกิดการกำกับควบคุมแบบยืดหยุ่น การต่อรองทางความหมายดังกล่าวคือการรับรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับสถานะของการค้าข้าวข้ามโขงและกิจกรรมอื่น ๆ ในพื้นที่ของผู้คนที่เกี่ยวข้อง นำไปสู่การเปรียบเทียบและเลือกวิธีปฏิบัติในการควบคุมอย่างยืดหยุ่น ส่วนประเด็นที่สอง คือ การกำกับควบคุมชายแดนที่ยืดหยุ่นที่เป็นกระบวนการจาก การสร้างพันธสัญญาระหว่างชาวบ้านผู้ค้าข้าวและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานควบคุมชายแดน การสร้างพันธสัญญานี้ เกี่ยวข้องกับความหมายของการค้าข้าวและกิจกรรมอื่น ๆ รวมทั้งเงื่อนไขในการเลือกปฏิบัติการกำกับควบคุมกิจกรรมการค้าข้าวข้ามโขงอีกด้วย

เพื่อให้เข้าใจถึงกระบวนการที่ทำให้ผู้ปฏิบัติการควบคุมชายแดนในเวลาที่ต้องควบคุมชายแดน อย่างยืดหยุ่น ผู้ศึกษาขอเริ่มอภิปรายจากประเด็นแรก คือการต่อรองทางความหมายของการค้าข้าวข้ามโขงที่ทำให้เกิดการกำกับควบคุมแบบยืดหยุ่น การต่อรองทางความหมายดังกล่าวส่งผลต่อการรับรู้เกี่ยวกับกิจกรรมในกลุ่มเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติการควบคุมชายแดน หน่วยงานที่ปฏิบัติงานควบคุมชายแดนในเขตหมู่บ้าน โบกหินในช่วงเวลานี้ ได้แก่ หน่วยงานตำรวจ หน่วยเรือรักษาความสงบเรียบร้อยตามลำแม่น้ำโขง (นรข.) กองอาสารักษาดินแดน กรมศุลกากร หน่วยงานปกครองท้องถิ่น กรมสรรพากร และกรมป่าไม้ที่ทำงานในพื้นที่เพื่อกำกับควบคุมการค้าไม้พยางข้ามพรมแดน ในบรรดาหน่วยงานที่ปฏิบัติการบนพื้นที่ชายแดนบ้าน โบกหินเหล่านี้ หน่วยเรือรักษาความสงบเรียบร้อยตามลำแม่น้ำโขง หรือ นรข. มีบทบาทที่ชัดเจนและเคร่งครัดในการปฏิบัติงานควบคุมชายแดนมากกว่าหน่วยงานควบคุมชายแดนอื่นๆ เห็นได้จากปฏิบัติการจับกุมกิจกรรมข้ามพรมแดนและสินค้าที่อยู่ในประเภทของสินค้าผิดกฎหมาย โดยเฉพาะ ยาเสพติด และ ไม้พะยุง ข้าวจากฝั่งลาว คือสินค้าหนึ่งที่เจ้าหน้าที่นรข.มีหน้าที่ควบคุม เจ้าหน้าที่นรข. จึงมักเป็นที่ไม่ชอบใจของชาวบ้าน โบกหิน

แม้ปฏิบัติการควบคุมของหน่วยงานควบคุมชายแดนโดยเฉพาะนรข.จะเคร่งครัด แต่เชื่อว่านรข.จะสามารถควบคุมชายแดนได้อย่างตรงไปตรงมา แทนที่ เจ้าหน้าที่นรข.ต้องควบคุมกิจกรรมข้ามพรมแดนบนชายแดนบ้าน โบกหินอย่างยืดหยุ่น ปรากฏการณ์การควบคุมการค้าข้าวข้ามโขงในช่วงเวลานี้ อาจคล้ายกับข้อเสนอของ Titeca และ Flynn (2014) ที่ว่า การควบคุมของรัฐมาจากการปรับตัวให้เข้ากับเงื่อนไขในท้องถิ่น การอภิปรายในส่วนนี้ ผู้วิจัยเลือกเน้นไปที่การนำเสนอการค้าข้าวข้ามโขง ของชาวบ้าน โบกหินเพื่อต่อรองความหมายซึ่งส่งผลต่อการรับรู้ และให้ความหมายต่อกิจกรรมข้ามพรมแดนนี้ การรับรู้ข้างต้น ส่งผลต่อความยืดหยุ่นในการควบคุมการค้าข้าวโดยผู้ปฏิบัติการควบคุมชายแดน

เป็นไปในทำนองเดียวกับข้อเสนอของ Abraham และ van Schendel (2005) ที่กล่าวว่า นอกจากสถาบันที่ควบคุมกิจกรรมข้ามพรมแดนจะประกอบด้วยหลักปฏิบัติที่เป็นทางการ และหลักปฏิบัติตามจารีตในท้องถิ่นแล้ว การรับรู้ของผู้กระทำการที่เกี่ยวข้องยังเป็นส่วนสำคัญและสามารถกำกับควบคุมกิจกรรมทางเศรษฐกิจข้ามพรมแดนอีกด้วย กล่าวคือการค้าข้าวข้ามโขงในการรับรู้ของผู้กระทำการที่เกี่ยวกับการค้าข้าวข้ามโขงได้แก่ ชาวบ้าน และเจ้าหน้าที่ผู้ควบคุมชายแดนสามารถก่อร่างสร้างรูปแบบการควบคุม และปฏิบัติการในการควบคุมการค้าข้าวข้ามโขงซึ่งคล้ายกับกรณีการกำกับควบคุมแบบลูกผสม (hybrid governance) ของ Flynn และ Tetica ที่ได้กล่าวถึงข้างต้น การกำกับควบคุมเช่นนี้เป็นปฏิบัติการควบคุมพื้นที่ชายแดนที่เป็นผลจากการต่อรองทางความหมายของกิจกรรมข้ามพรมแดนหนึ่ง ๆ

เมื่อนำกรอบคิดข้างต้นมาใช้ทำความเข้าใจการค้าข้าวข้ามโขง จะเห็นถึงกระบวนการที่ทำให้การกำกับควบคุมข้าวยืดหยุ่น ไม่ว่าจะเป็นการเลือกปฏิบัติการควบคุมหรือละเว้นการกำกับควบคุม กระบวนการที่ทำให้การกำกับควบคุมยืดหยุ่นมาจากการต่อรองทางความหมายเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับการค้าข้าวข้ามโขงโดยชาวบ้านชายแดน และการรับรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายที่ถูกตีความ โดยเจ้าหน้าที่ผู้ควบคุมชายแดน

ดังที่ Lentz (1988: 47) เสนอว่า ความชอบธรรมของกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ไม่เป็นทางการไม่ใช่สิ่งหยุดนิ่ง แต่เป็นกระบวนการเปิดที่ขับเคลื่อนโดยความขัดแย้ง (conflict-ridden and open process) ระหว่างผู้กระทำการที่เกี่ยวข้อง เมื่อนำข้อเสนอดังกล่าวมาประยุกต์ใช้เพื่อทำความเข้าใจกรณีการค้าข้าวข้ามโขง จะเห็นว่ามีความหมายเพื่อสร้างความชอบธรรมต่อกิจกรรมการแลกเปลี่ยนนี้ ผู้ศึกษาปรับใช้แนวทางการจำแนกกิจกรรมข้ามพรมแดนตามตัวของ van Schendel (2005) เพื่อจำแนกการให้ความหมายต่อสถานะทางกฎหมายและสถานะทางสังคมของสินค้าข้าว โดยกลุ่มคนที่หลากหลาย แผนภูมิในหน้า 92 แสดงให้เห็นถึงสถานะและความหมายของการค้าข้าวข้ามโขง เมื่อนิยามการค้าข้าวในกรอบกฎหมาย สินค้าข้าวถูกจัดให้อยู่ในสถานะที่ผิด

กฎหมายเนื่องจากการนำเข้าข้าวในช่วงเวลานี้ไม่ผ่านการจ่ายภาษีให้กับกรมศุลกากร ส่วนในกรอบเกี่ยวกับสถานะทางสังคม การค้าข้าวข้ามโขงถูกจำแนกจากการให้นิยามและตีความโดยกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับชายแดนบ้านโบกหินว่ามีสถานะที่ทั้งเถื่อนและไม่เถื่อน

จากแผนภูมิ จะเห็นได้ว่าผู้ที่นิยามการค้าข้าวข้ามโขงว่าเป็นการค้าสินค้าเถื่อน ได้แก่ ชาวบ้านโบกหินที่ไม่เคยข้องเกี่ยวกับกิจกรรมการค้าข้าว และเจ้าหน้าที่ควบคุมชายแดน เจ้าหน้าที่ควบคุมชายแดนท่านหนึ่งที่ให้ข้อมูลกับนักศึกษาโดยกล่าวว่า การค้าข้าวข้ามโขงขนาดใหญ่หลายตันถือว่าเป็นการค้าเชิงพาณิชย์ที่ยอมรับไม่ได้ แต่หากเป็นการค้าขนาดเล็กนั้นยังพอยอมรับได้ (สัมภาษณ์ 29 มิ.ย.56) ดังนั้น จึงเข้าใจได้ว่าสถานะทางสังคมที่จัดให้การค้าข้าวข้ามโขงมีสถานะเถื่อนหรือไม่เถื่อนนั้นถูกจำกัดโดยขนาดการค้าข้าว ส่วนการนิยามสถานะของการค้าข้าวว่าไม่เถื่อนหรือมีความชอบธรรมนั้น เป็นการให้ความหมายโดยชาวบ้านจำนวนมากทั้งที่เกี่ยวข้องกับการค้าข้าว และไม่เกี่ยวข้องกับการค้าข้าว รวมทั้งผู้มีอำนาจรัฐและเจ้าหน้าที่ผู้ควบคุมชายแดนด้วย

การอภิปรายในส่วนก่อนหน้าอาจทำให้ผู้อ่านเห็นการนำเสนอการค้าข้าวข้ามโขงในฐานะที่เป็นกิจกรรมเพื่อการดำรงชีพและถูกขับเคลื่อนโดยความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ ผู้ศึกษามองว่าการนำเสนอเช่นนั้นเป็นวิธีการให้ความชอบธรรมและเป็นการการต่อรองทางความหมายเพื่อซ่อนเร้นสถานะของการค้าข้าวที่เป็นไปเพื่อแสวงกำไร สะสมอำนาจบารมี รวมทั้งเพื่อซ่อนเร้นการค้าสินค้าอื่น ๆ ที่อาศัยโครงสร้างเดียวกับการค้าข้าวข้ามโขงในการจัดการ การต่อรองทางความหมายดังกล่าวอาจส่งผลต่อการตีความและการรับรู้เกี่ยวกับข้าวข้ามโขงโดยคนที่อยู่นอกกลุ่มได้ เช่นกรณีการกำกับควบคุมแบบยืดหยุ่นจากเรื่องเล่าของแม่ฮูร ตามการอภิปรายต่อไปนี้

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

แผนภูมิ 4.1 สถานะของสินค้าข้าวจากการจำแนกโดยสถานะทางกฎหมาย
และจากการให้ความหมายของผู้คนที่เกี่ยวข้องกับชายแดนบ้านโบทิน

สถานะทางกฎหมาย	สถานะทางสังคม
ไม่มี	การให้ความหมาย/นิยามการค้าข้าวโดยผู้กระทำ การต่อไปนี้: <ul style="list-style-type: none"> ○ ชาวบ้านฝั่งไทยและ ลาว ○ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน, ผู้ค้าปลีก, สมาชิก กลุ่มข้าวข้ามโขง ○ เจ้าหน้าที่รัฐ ได้แก่ ตำรวจ เจ้าหน้าที่ใน สำนักงานอำเภอ, เจ้าหน้าที่ลาดตระเวน ชายแดน เป็นต้น ○ เจ้าหน้าที่ตระเวนชายแดน, ตำรวจฝั่ง สปป. ลาว
ถูกกฎหมาย	ไม่เลื่อน
ผิดกฎหมาย	เลื่อน
การค้าข้าวข้ามโขงโดยกลุ่มชาวบ้าน โบทินใน ช่วงเวลาที่ไม่ได้เสียภาษี	<ul style="list-style-type: none"> ○ ชาวบ้าน โบทินที่ไม่เคยข้องเกี่ยวกับ กิจกรรมการค้าข้าว ○ เจ้าหน้าที่ลาดตระเวนชายแดน (จำนวน 1 นาย) ○ เจ้าหน้าที่นรข.

จากคำบอกเล่าของแม่ยู่ผู้เป็นนายทุนกลุ่มข้าวข้ามโขงที่สร้างอำนาจจากการระดม
แรงงาน แม่ยู่เล่าให้ฟังว่า “นาย” หรือเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานควบคุมชายแดนเห็นใจชาวบ้าน เมื่อ
เจ้าหน้าที่ปฏิบัติหน้าที่ภายในหมู่บ้าน หรือเข้ามาในหมู่บ้านเพื่อทำการควบคุมกิจกรรมการค้าข้าว
เพราะเป็นงานของเขา เจ้าหน้าที่มักอธิบายเหตุผลของการทำงานว่าต้องมาตามหน้าที่ ซึ่งชาวบ้าน
ต้องเข้าใจ และขอร้องเพียงไม่ให้ชาวบ้านค้ายาบ้าเนื่องจากเป็นสินค้าที่ผิดกฎหมายร้ายแรง
(สัมภาษณ์ 19 พ.ย. 2556) ข้อมูลดังกล่าว จึงแสดงให้เห็นว่า ความหลากหลายของสินค้าและ
กิจกรรมที่ข้ามพรมแดนของหมู่บ้าน โบทินนี้เอง ที่เปิดช่องว่างให้ผู้ปฏิบัติการควบคุมชายแดน
สามารถเปรียบเทียบความชอบธรรมของสินค้าและกิจกรรมข้ามพรมแดนหนึ่งๆ กับสินค้าและ
กิจกรรมข้ามพรมแดนอื่น ๆ การเปรียบเทียบดังกล่าวมีลักษณะที่ไม่ชัดเจน เนื่องจากการให้

ความชอบธรรมต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นเรื่องของอัตวิสัย การให้ความหมายเกี่ยวกับความชอบธรรมดังกล่าวส่งผลต่อการจัดจำแนกและการตีความสถานะทางสังคมของสินค้าที่แตกต่างกัน ทำให้ผู้กระทำการเกิดการรับรู้เกี่ยวกับสถานะและเปรียบเทียบระดับความชอบธรรม หรือเดือนของกิจกรรมข้ามพรมแดนสองชนิด เช่น ข้าวและยาบ้า ซึ่งส่งผลต่อการกำกับควบคุมที่ยืดหยุ่น คือลดหย่อนผ่อนผันการกำกับควบคุมให้กับการค้าข้าวข้ามโขงได้ แต่ไม่สามารถละเว้นกับสินค้าเช่นยาบ้าได้

นอกจากนี้ ผู้ศึกษายังพบว่ามิปรากฏการณ์ที่มีนัยเกี่ยวกับการดำรงชีพและช่วงชั้นทางอำนาจที่แสดงออกจากวิธีการกำกับควบคุมการค้าข้าวอย่างยืดหยุ่น แนวทางในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่นรข. ที่พยายามหลีกเลี่ยงการจับกุมชาวบ้านผู้ค้าข้าว นั้น เป็นเพราะการจับกุมจะสร้างความลำบากให้กับชาวบ้านตัวเล็กตัวน้อยที่ถูกจับกุม ชาวบ้านเหล่านี้อาจเป็นเพียงมรดงานในเครือข่ายการค้าข้าวข้ามโขง หากพวกเขาถูกจับกุม จะทำให้เสียทรัพย์สินและเสียเวลาในกระบวนการฟ้องร้อง และเนื่องจากชาวบ้านที่เป็นสมาชิกในกลุ่มค้าข้าวข้ามโขงเป็นเพียงมรดงานในเครือข่ายของการค้าข้าวข้ามโขง เจ้าหน้าที่นรข. จึงเห็นว่าไม่คุ้มกันที่จะจับกุมชาวบ้านเนื่องจากไม่สามารถนำไปสู่การแก้ไขปัญหาค้าข้าวที่ไม่มีกฎหมายรองรับได้

ประเด็นต่อมาคือ การกำกับควบคุมชายแดนที่ยืดหยุ่นอันเป็นกระบวนการจากการสร้างพันธสัญญา ผู้ศึกษาพบว่า การสร้างพันธสัญญาในการค้าข้าวข้ามโขงนั้นเกี่ยวข้องกับ การให้ความหมายเกี่ยวกับสถานะของการค้าข้าวข้ามโขงข้างต้นที่ได้นำเสนอไปข้างต้น ดังปรากฏในกรณีข้อตกลงระหว่างแม่ยูนและเจ้าหน้าที่ผู้ควบคุมชายแดนที่จอร์จ ไม่ให้ชาวบ้านค้าขายบ้านนั้น การสร้างข้อตกลงเช่นนี้ มาจากการให้ความหมายเกี่ยวกับความชอบธรรม ความเดือนหรือไม่เดือนต่อสินค้าทั้งสองชนิดนี้ สิ่งที่เจ้าหน้าที่ผู้ควบคุมชายแดนร้องขอแม่ยูน ถือเป็นพันธสัญญาระหว่างทั้งสองฝ่ายที่ทำให้ที่กลุ่มค้าข้าวของแม่ยูน สามารถแน่ใจในระดับหนึ่งได้ว่าเจ้าหน้าที่จะละกลุ่มอะหล่วยให้กับกิจกรรมการค้าข้าวของตน กลุ่มผู้ค้าข้าวจึงยังสามารถค้าข้าวข้ามโขงได้ ในขณะเดียวกัน เจ้าหน้าที่ผู้ควบคุมชายแดนยังสามารถซื้อใจชาวบ้านที่สามารถเป็นเบาะแสสำคัญต่อเพื่อดำเนินการทางกฎหมายในสินค้าข้ามพรมแดนที่ผิดกฎหมายร้ายแรงกว่าการค้าข้าว

เรื่องเล่าจากแม่ยูนเกี่ยวกับการกำกับควบคุมที่ยืดหยุ่นต่อการค้าข้าวนี้ เป็นไปในทิศทางเดียวกับ การให้ข้อมูลของอายสน ผู้เป็นเจ้าหน้าที่จาก นรข. เขากล่าวว่าหนึ่งในยุทธศาสตร์การกำกับควบคุมชายแดน โดยหน่วยงาน คือการอาศัยมวลชนเป็นหูเป็นตาในการรายงานกิจกรรมที่ผิดกฎหมายร้ายแรงให้กับเจ้าหน้าที่ หลายครั้ง เจ้าหน้าที่ต้องยอมเสียเบี้ยตัวเล็กเพื่อได้มาซึ่งเบี้ยตัวใหญ่กว่า กล่าวคือ เจ้าหน้าที่นรข. มักเลือกที่จะละเว้นการจับกุมชาวบ้านผู้ค้าข้าว เนื่องจากการจับกุมชาวบ้านทำให้เจ้าหน้าที่นรข. เสียมวลชนที่เป็นแหล่งข่าวอย่างดีในการสืบสาวข้อมูลที่น่าไปสู่

เบาะแสของกิจกรรมที่ผิดกฎหมายร้ายแรงกว่า ดังนั้น เจ้าหน้าที่ نرخ. จึงยอมละเว้นการจับกุมที่เกี่ยวข้องกับการค้าข้าวเพื่อเป็นการซื้อใจชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับการค้าข้าวจำนวนมากผู้สามารถเป็นหน่วยข่าวกรองของหน่วยงาน อัยสนเห็นว่าข้อมูลจากชาวบ้านจะเป็นประโยชน์ต่อการนำจับผู้ที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดที่ร้ายแรงกว่า เช่น การค้าไม้พะยุง และการค้ายาบ้า เป็นต้น

นอกจากพันธสัญญาเกี่ยวกับการควบคุมการค้าข้าวที่เกี่ยวกับสถานะของความชอบธรรมของการค้าข้าวและสินค้าอื่น ๆ ที่ทำให้ผู้ปฏิบัติการควบคุมชายแดนต้องยืดหยุ่นในการกำกับควบคุมการค้าข้าวข้ามโขงแล้ว ผู้ศึกษาพบว่า กลุ่มผู้ค้าข้าวข้ามโขง ณ หมู่บ้าน โบกหิน มีพลังมากพอที่จะต่อรองและสร้างข้อตกลงเกี่ยวกับการจับกุมการค้าข้าวได้อีกด้วย กล่าวคือ ครั้งหนึ่งเจ้าหน้าที่ نرخ. ถูกกลุ่มชาวบ้านปิดล้อมขณะตรวจพื้นที่ ณ หมู่บ้าน โบกหิน ทำให้ทั้งสองฝ่ายต้องกำหนดกติกาในการจับกุมร่วมกับผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้าน ข้อตกลงที่ได้คือ เจ้าหน้าที่ نرخ. จะสามารถจับกุมชาวบ้านและยึดของกลางได้ในกรณีที่เจ้าหน้าที่เห็นชาวบ้านขนถ่ายข้าวบริเวณทำน้ำหรือกรณีที่มีของกลางอยู่บริเวณหมู่บ้าน เช่น ท่าเรือ ริมถนน เป็นต้น ในกรณีนี้ชาวบ้านต้องยอมรับการจับกุมและยึดของกลางโดย نرخ. แต่ในกรณีที่ข้าวอยู่บนเรือในเขตแม่น้ำโขงของฝั่งลาว หรืออยู่ในยุ้งข้าวหรือในบ้านนั้น เป็นที่เข้าใจว่าเจ้าหน้าที่ نرخ. จะไม่มีสิทธิ์จับกุมชาวบ้านหรือยึดของกลาง (สัมภาษณ์ 29 มิ.ย.56)

การกำกับควบคุมที่ยืดหยุ่นต่อการค้าข้าวข้ามโขงในช่วงเวลานี้ คือผลจากระบวนการต่อรองและสร้างพันธสัญญาระหว่างชาวบ้านผู้ค้าข้าวและผู้ปฏิบัติการควบคุมชายแดนที่เกี่ยวข้องซึ่งเป็นผลมาจากการให้ความหมายเกี่ยวกับความชอบธรรม และจัดวางสถานะความถี่หรือไม่ถี่ของกิจกรรมข้ามพรมแดนหนึ่ง ๆ ดังที่ได้นำเสนอไปข้างต้นว่า ความชอบธรรมนั้นไม่ใช่สิ่งหยุดนิ่ง แต่เป็นกระบวนการเปิดให้มีการต่อรองระหว่างผู้กระทำที่ ผลจากการต่อรองดังกล่าวทำให้เกิดพันธสัญญาที่เป็นแนวทางปฏิบัติในการกำกับควบคุมการค้าข้าวแบบยืดหยุ่นในช่วงเวลานี้ พันธสัญญาในการกำกับควบคุมการค้าข้าวดังกล่าว เป็นข้อตกลงที่ทำให้ทั้งสองฝ่ายได้รับประโยชน์บางอย่าง เช่นชาวบ้านได้อาศัยช่องว่างในการกำกับควบคุมแบบยืดหยุ่นเพื่อค้าข้าวต่อไป ในขณะที่เจ้าหน้าที่ปฏิบัติการควบคุมชายแดนได้ใจจากชาวบ้านที่จะเป็นเบาะแส ให้ข้อมูลเพื่อนำจับ และปราบปรามกิจกรรมข้ามพรมแดนที่ร้ายแรงกว่า เช่น ยาบ้า ไม้พะยุงต่อไป

4.4 สรุป

ปรากฏการณ์ของการค้าข้าวข้ามโขงข้างต้นแสดงให้เห็นว่ากิจกรรมการแลกเปลี่ยนนี้คือพื้นที่ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างคนที่อยู่ในช่วงชั้นทางเศรษฐกิจและอำนาจแตกต่างกัน แม้การค้าข้าวข้ามโขงเปลี่ยนไปเป็นการค้ากำไรอย่างเต็มรูปแบบ แต่กลุ่มผู้ค้าข้าวยังสามารถต่อรองกับ

การกำกับควบคุมโดยอาศัยการนำเสนอการค้าข้าวในเชิงวัฒนธรรมเพื่อปิดบังสถานะของการค้าข้าวที่ล่วงล้ำพรมแดนทางเศรษฐกิจ ชาวบ้านผู้ค้าข้าว มักใช้นิยามการอุปถัมภ์และการดำรงชีพของกลุ่มผู้ค้าข้าวข้าม โขง เป็นไปเพื่อต่อรองทางความหมายที่ทำให้การกำกับสินค้าข้าว โดยเจ้าหน้าที่ผู้ควบคุมชายแดนมีความยืดหยุ่นแม้จะเห็น ได้ชัดเจนว่าสถานะของการค้าข้าวเปลี่ยนแปลงไปเป็นการค้าเพื่อแสวงกำไร นอกจากนี้ชาวบ้านผู้ค้าข้าวจะสามารถต่อรองกับการควบคุมโดยใช้ความหมายการอุปถัมภ์และการดำรงชีพได้แล้ว พวกเขายังสามารถสร้างพันธสัญญากับเจ้าหน้าที่ได้ การกำกับควบคุมแบบยืดหยุ่นเช่นนี้ให้ประโยชน์กับทั้งชาวบ้านและเจ้าหน้าที่ผู้ควบคุมชายแดน เนื่องจากชาวบ้าน สามารถทำการค้าข้าวต่อไปได้ ในขณะที่เจ้าหน้าที่ผู้ควบคุมชายแดน ได้ใจชาวบ้านผู้ สามารถเป็นหูเป็นตาให้กับเจ้าหน้าที่ เพื่อนำจับและปราบปรามกิจกรรมที่ผิดกฎหมายร้ายแรงกว่า

นอกจากนี้ ผู้ค้าข้าวยังต่อรองทางความหมายเพื่อปกปิดการแสวงประโยชน์ของเหล่านายทุนที่ต้องการทุนและแรงงานของสมาชิกกลุ่มคนอื่น ๆ เช่น ในกลุ่มค้าข้าวของนายทุนผู้มีอำนาจท้องถิ่น นายทุนของกลุ่มสามารถเลือกแรงงาน โดยกำหนดเงื่อนไขเป็นเงินแรกเข้าจำนวนหนึ่ง เพื่อคัดกรองและรับเฉพาะสมาชิกที่มีทุนทรัพย์ในระดับหนึ่ง กลุ่มค้าข้าวกลุ่มนี้ยังมีทุนมากพอที่จะจ้างคนนอกกลุ่มเพื่อทำงานเพิ่มเติม เช่น คนขับรถ คนขับเรือ ความสามารถจัดการที่ยืดหยุ่นเช่นนี้ ทำให้การทำงานในกลุ่มราบรื่นและใช้เวลาไม่นานเท่ากับกลุ่มอื่น ๆ ทั้งนี้เพื่อลดความเสี่ยงในการถูกควบคุมและจับกุมโดยเจ้าหน้าที่ผู้ควบคุมชายแดน

สำหรับกลุ่มค้าข้าวของนายทุนผู้มีอำนาจจากการระดมแรงงานนั้น ผู้ศึกษาพบว่านายทุนที่ไม่มีอำนาจท้องถิ่นหรือตำแหน่งทางการเมือง จำต้องอาศัยการระดมแรงงานเพื่อให้การค้าข้าวดำเนินไปได้ การเปิดรับสมาชิกผู้มีข้อจำกัดในเรื่องทุนทรัพย์เพื่อเป็นเงินแรกเข้าทำให้นายทุนกลุ่มนี้ต้องแบกรับภาระค่าใช้จ่ายเพื่อลงทุนแทนสมาชิกกลุ่มที่ยากจน อย่างไรก็ตาม การลงทุนครั้งนี้หาได้เป็นการเสียสละไม่ ผู้ศึกษากลับเห็นว่านายทุนกลุ่มนี้ยอมเสียเงินลงทุนเพื่อซื้อใจสมาชิกกลุ่มและสะสมบารมีให้กับตน ในขณะที่เดียวกัน นายทุนกลุ่มนี้สามารถสร้างความชอบธรรมแก่ตนเองจากการเป็นคนใจดีผู้ให้โอกาสเพื่อนบ้านที่ยากจนได้มีโอกาสหาเงินเลี้ยงครอบครัว ส่วนกลุ่มที่สามคือกลุ่มค้าข้าวภายใต้การนำของชาวบ้านที่ทำอาชีพเป็นผู้ประกอบการ ผู้ศึกษาไม่พบว่ามีการนำเสนอภาพการอุปถัมภ์เชิงอำนาจที่แยกแยะระดับชั้นระหว่างสมาชิกกลุ่ม แต่เป็นความสัมพันธ์ที่สมาชิกกลุ่มมีข้อตกลงร่วมกันเพื่อร่วมทำอาชีพค้าข้าวนี้ นอกจากนี้ การนำเสนอข้างต้นยังชี้ให้เห็นว่าผู้ค้าข้าวบางกลุ่มยังสามารถใช้โครงสร้างในการจัดการค้าข้าวเพื่อจัดการการค้าสินค้าชนิดอื่น ๆ ที่ผิดกฎหมายร้ายแรงกว่าข้าวได้ ซึ่งสมาชิกกลุ่มสามารถสร้างความชอบธรรมในการค้าสินค้าที่ผิดกฎหมายร้ายแรงนั้น ๆ ได้จากความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านที่ร่วมกันค้าข้าว

การค้าข้าวข้ามโขงในช่วงเวลานี้ จึงเป็นพื้นที่แสวงประโยชน์อย่างแตกต่างกันระหว่างสมาชิกกลุ่มที่มีสถานะทางเศรษฐกิจและอำนาจท้องถิ่นที่แตกต่างกัน ในกลุ่มผู้ค้าข้าวที่เป็นชาวบ้านธรรมดา หรือเป็นแรงงานในกลุ่มค้าข้าว พวกเขาใช้พื้นที่ค้าข้าวข้ามโขงเพื่ออาศัยทุนจากการรวมกลุ่มของนายทุนและเพื่อนบ้านเพื่อให้สามารถทำอาชีพผู้ค้าข้าวข้ามโขง ที่ตนไม่สามารถทำได้เพียงผู้เดียวเนื่องจากไม่มีทุนและกำลังเพียงพอ ชาวบ้านกลุ่มนี้ จึงเป็นผู้ค้าข้าวเพื่อหาเลี้ยงชีพ และทำรายได้ที่เพียงพอต่อการเลี้ยงชีพ เช่นกรณีของแม่เนืองและน้องนิคที่ใช้แรงงานในการทำงานรับจ้างทั่วไปเป็นหลัก การค้าข้าวข้ามโขงจึงเป็นอีกทางเลือกดำรงชีพที่ทั้งสองสามารถเข้าถึงได้เพื่อสร้างรายได้ให้กับครอบครัว

สำหรับสมาชิกระดับนายทุนนั้น พวกเขาเหล่านี้ สามารถเข้าถึงแรงงานและทุนจำนวนน้อยของสมาชิกกลุ่มที่รวมกันแล้วกลายเป็นทุนจำนวนมากเพื่อให้ตนเองมีกำลังพอที่จะค้าข้าว นายทุนเหล่านี้สามารถฉายใช้ความคลุมเครือของการค้าข้าวที่ชาวบ้านให้ความหมายว่าเป็นการอุปถัมภ์ซึ่งกันและกันเพื่อการดำรงชีพ เพื่อแสวงกำไรจากการค้าข้าวและเพื่อให้กลุ่มของตนสามารถเล็ดลอดจากการควบคุมของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานควบคุมชายแดนได้

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved